
بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI – 1486
İLMİ ESERLER : 229
İNANÇ KİTAPLARI SERİSİ – 05

Genel Koordinatör
Prof. Dr. Huriye MARTI

Yayın Yönetmeni
Dr. Fatih KURT

Koordinasyon
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Tashih
M. Ali SOY

Grafik & Tasarım
Emre YILDIZ
Mücella TEKİN

1. Baskı, Ankara 2018

ISBN 978-975-19-6902-6
2018-34-Y-0003-1486
Sertifika No: 12931

Baskı
Çınar M. ve Y. Tic. Ltd. Şti.
Tel: (0 212) 628 96 00

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 06.06.2018/25

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 – 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: (0.312) 295 71 53 - 295 71 56
Faks: (0.312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

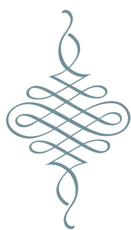
İNANÇ KİTAPLARI SERİSİ - 5

PEYGAMBERLERE İMAN

PROF. DR. MUSTAFA SİNANOĞLU

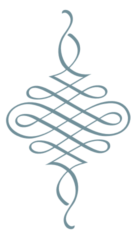

DİB YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

İslam dini kategorik olarak inanç, amelî hükümler ve ahlak olmak üzere üç alandan oluşur. İman alanı temel alan olup, diğer ikisi bunun üzerine kurulur. Sorunlu bir iman alanı sağlıklı bir ibadet ve ahlak hayatı ortaya koyamaz. Kur'an-ı Kerim'in sıklıkla imana vurgu yapması, hemen her vesile ile ulûhiyete dikkat çekmesi; kıyamet, ahiret, hesap, cennet ve cehennem gibi konulara göndermede bulunması bundan dolayıdır. Yüce Allah'ın iman edenlere seslenerek, "Ey müminler, iman ediniz" diye başlayan şu ayeti, iman alanının müminler için her zaman canlı tutulması gerektiğine işaret eder: "Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse derin bir sapıklığa düşmüş olur." (Nisâ 4/136).

Toplumu din konusunda aydınlatmak, İslam'ın inanç, ibadet ve ahlakla ilgili işlerini görmekle yükümlü olan

Diyanet İşleri Başkanlığı, bugüne kadar yayımladığı eserlerde, doğrudan veya dolaylı olarak inanç konularına yer vermiş ve önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Ancak bu alanın hem sürekli beslenip güçlendirilmesi gereken bir alan olması hem de her seviyeden insanımızın yararlanabileceği orta hacimde temel bir kitap ile imanın altı esasından oluşan bir setin hazırlanmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

Bu ihtiyaçtan hareketle Din İşleri Yüksek Kurulu, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğümüzle işbirliği yaparak bir proje hazırlamış, önce bu kitapların içerik, yöntem, dil ve üslup özelliklerini belirlemiş, sonra da hayatını akaid ve kelam alanına vakfetmiş rahmetli Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'nun editörlüğünde liyakatli kalemlerle görüşerek projeyi hayata geçirmiştir.

İslam'ın temel bilgi kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve hadislere dayanan, gerekmedikçe felsefi ve teolojik tartışmalara girmeyen, bir bütün hâlinde İslam inanç esaslarını önümüze koyan bu eserlerin yararlı olmasını diliyor, emeği geçen hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

ÖN SÖZ

İslam bilginlerinin çeşitli tanımlarından hareketle dini, “Allah Teâlâ tarafından vazʿedilmiş/konulmuş ve peygamberlerin aracılığıyla insanlara tebliğ edilmiş olan, akıl sahibi kimseleri iradeleriyle hayra ve iyiye yönlendiren, onlara Allah’a nasıl ibadet edileceğini bildiren, öğreten ve böylece onları dünya ve ahirette mutluluğa kavuşturan ilahî kanunlar manzûmesidir” şeklinde tanımlamak mümkündür. Din, kaynağı açısından Allah Teâlâ’ya, tebliğ edilmesi yönünden peygamberlere ve kabul edilmesi ve yaşanması bakımından da iradesini kullanabilen akıl sahibi insanlara nispet edilmektedir.

Allah Teâlâ’nın Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e (s.a.s.) kadar peygamberleri aracılığıyla insanlara gönderdiği “hak din”in itikadî, amelî ve ahlakî boyutları vardır. “Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, “Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin” diye vahyetmişizdir.” (el-Enbiyâ 21/25) meâlindeki ayette ifade edildiği gibi bütün peygamberle-

rin tebliğinde tevhid inancına dayalı itikadî boyut/akîde hiç değişmemiştir. Allah Teâlâ'ya kulluğun yanında insanın yaratılmışlar ile arasındaki hukukî muameleleri ihtiva eden amelî boyutta ve insanın diğer insanlar ve canlı-cansız varlıklarla ilişkilerini düzenleyen vicdanî kuralları ihtiva eden ahlakî boyutta peygamberlerin mesajlarında değişiklikler söz konusu olabilmiştir.

İnsan, Allah Teâlâ'nın varlığını ve birliğini, eşyada iyi ve kötü olanı kendi aklı ve tefekkürü ile bulabilir. Ancak tevhid inancına temellendirilmiş olan iman esaslarını, Allah'a nasıl kulluk edileceğini ve dinî hükümlerin tamamını kendi çabasıyla bilemez. Bu noktada peygamberliğe olan ihtiyaç ve peygamberlere imanın önemi ortaya çıkmaktadır. Tevhid inancından sonra müminin dinî hayatını itikadî, amelî ve ahlakî bütün boyutlarıyla oluşturması açısından peygamberlere iman konusunun açıkça ele alınması ve anlaşılır hale getirilmesi kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Geçmişte ve günümüzde inananlar için sorun teşkil eden ve sonu Allah'ın varlığı ve birliğini inkâra varabilecek şüpheci, materyalist ve ateist söylemler, tevhid inancı yanında nübüvvet inancının da açıkça ortaya konulmasını, ileri sürülen itiraz ve şüphelerin bertaraf edilmesini zorunlu kılmaktadır.

"Peygamberlere İman" konusunun işlendiği bu kitap, iman esasları içinde peygamberlere imanın yerinin belirlendiği "Giriş"ten sonra yedi kısımdan oluşmaktadır. Peygamberlikle ilgili terimlerin ele alındığı ilk kısımda ağırlıklı olarak "nebî" ve "resûl" terimleri üzerinde durulmuştur. İkinci kısımda peygamberliğin imkânı ve gerekliliği farklı açılardan temellendirilmeye çalışılmış; üçüncü kısımda peygamberliğin vehbîliği, her ümmete

peygamber gönderilmesi, peygamberlerin sayısı, beşerîliği ve cinsiyeti yanında peygamber-gayb ilişkisi gibi peygamberlikle ilgili temel konular Kur'an-ı Kerîm ve sahih hadîsler çerçevesinde ele alınmıştır. Dördüncü kısımda ise peygamberlerin doğru, güvenilir, sabırlı, zekî ve anlayışlı olmak, korunmuşluk ('ismet) ve tebliğ gibi temel özellikleri görevlerinin gereği açısından işlenmiştir. Allah Teâlâ'dan peygamberlere gerçekleşen ilahî hitabın şekilleri "Vahiy" başlıklı beşinci kısımda ele alınmış; altıncı kısımda ise nübüvveti ispat açısından mûcize ve mûcizenin çeşitleri Kur'an-ı Kerîm ve sahih hadîsler esas alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kur'an'da adı geçen peygamberler, peygamberler arasında derecelendirme ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) son peygamber oluşu konuları yedinci kısımda ele alınmıştır. Kitap kullanılan kaynakların sıralandığı "Bibliyografya" ile tamamlanmıştır.

Kitapta peygamberlere iman konusu Kur'an-ı Kerîm yanında Hz. Peygamber'in sahih hadîsleri esas alınarak ana hatlarıyla işlenmiştir. Müminlerin dinî hayatını doğrudan ilgilendiren itikadî meselelerin tevhid ve nübüvvet anlayışı ile irtibatı dikkate alınarak -konuya açıklık getirmek adına- bazen itikadî İslam mezheplerinin görüşleri ana hatlarıyla verilmiştir. Bu çerçevede gerekli görüldüğünde kelamî tartışmalar da sınırlı muhteva ile aktarılmıştır.

Kitabın temel kaynaklarını, Kur'an-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in hadîslerinden sonra başta İmam Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ı olmak üzere Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*, Tabersî'nin *Mecme'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, Fahreddin er-Râzî'nin *Mefâtîhu'l-gayb* ve İbn Kesîr'in *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm* adlı dirayet ve rivayet tefsirleri yanında bazı erken dönem akâid ve kelam kitapları oluşturmak-

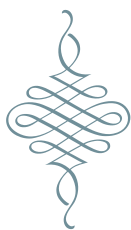

tadır. Konuyla ilgi son dönemde kaleme alınan çeşitli akâid ve kelam kitaplarından, makaleler ve ansiklopedi maddelerinden de istifade edilmiştir. Kitapta, ağırlıklı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın web sayfasındaki Kur'an-ı Kerîm uygulamaları bölümünde yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın Kur'an-ı Kerîm meallerinden faydalanılmıştır.

İman esasları içinde peygamberlere imanı, Kur'an-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sahih hadîslerinden hareketle anlaşılır ve sade bir dil ile ortaya koymayı ve açıklamayı hedefleyen bu eserin yayımlanmasına vesile olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğüne ve emeği geçen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mustafa SİNANOĞLU
14 Mayıs 2018, Üsküdar

GİRİŞ

GİRİŞ

İslam âlimleri, iman esaslarını önce "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerri ile birlikte kadere iman"[1] şeklinde altı, sonra "Allah'a, Peygamber'e ve ahiret gününe iman" şeklinde üç (usûl-i selâse), ardından kelime-i şehâdette belirtildiği gibi Allah'a ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine iman olarak iki ve nihayet Allah'a iman şeklinde (aslü'l-usûl) tek bir esasta (tevhîd inancında) özetlemiştir. Sözlükte "güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak" anlamlarına gelen iman da, dinî bir terim olarak genellikle "Allah'tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak" diye tanımlanır.[2] Ferdin mümin olması da "Eş-

1 krş. Müslim, Îmân 1.

2 Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (nşr. Muhammed Seyyid Kîlânî), Kahire 1381/1961, "emn" md.; İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-'Arab*, Bulak 1299-1308 —> Beyrut, ts., "emn" md. ; Ebü'l-Bekâ, Eyyûb b. Mûsâ, *el-Külliyyât: Mu'cem fi'l-mustalahât ve'l-furûkı'l-*

hedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhû ve resûlüh (Allah'tan başka ilah bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna gönülden inanır, sözle de ifade ederim)" şeklindeki kelime-i şehâdetin muhtevasına inanmasıyla gerçekleşir.[3] Kişi bununla Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği iman esaslarını da kabul etmiş olur. Bu inanca sahip bulunan kimseye mümin, inancının gereğini tam bir teslimiyetle yerine getiren kişiye de müslim denir. Ayrıca Türkçe'de müslim kelimesinin Farsça kurala göre çoğulu olan müslüman da (müslimân) bu anlamda kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de Allah'a, peygamberlerine ve ahiret gününe inanan ve sâlih amel işleyenlerin kurtuluşa ereceği[4] ve insanların bu konularda irade hürriyetine sahip kılındıkları[5] ifade edilir. İman kalbe atfedilen bir eylem olmakla birlikte[6] cennet ehlini iman ve sâlih amel sahiplerinin oluşturacağı belirtilerek[7] imanla ilahî emirlere uymak arasında sıkı bir ilişki bulunduğuna dikkat çekilir.[8]

luğaviyye (nşr. Adnan Derviş - Muhammed el-Mısrî), Beyrut 1413/1993, "Îmân" md.

3 Kelime-i şehâdet (kelimetü'ş-şehâde) "tanıklık etme ifadesi" anlamında olup İslam dininin beş temel esasından birincisidir. Daha geniş bilgi için bk. Çelebi, İlyas, "Kelime-i Şehâdet", *DİA*, EK-II, 36-37.

4 bk. el-Bakara 2/2-5.

5 bk. el-Kehf 18/29.

6 bk. el-Hucurât 49/14; el-Mücâdele 58/22.

7 bk. el-Bakara 2/82.

8 Kur'an'da müminlerin Allah'tan başka bir ilaha tapmamak, O'nun haram kıldığı cana kıymamak ve zina etmemek gibi yasaklara uydukları (el-Furkân 25/68) oruç tutmak, namaz kılmak, iyiliği emretmek ve kötülüğü engellemek gibi buyrukları yerine getirdikleri (et-Tevbe 9/112) belirtilir; böylece iradeye dayalı imanın ilahî rızâya uygun amellerle tamamlanmasının gerekliliğine işaret edilir. Gerçek müminler Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, ayetleri okunduğunda imanları artan ve yalnız rablerine güvenen, namazlarını kılan ve servetlerinden Allah yolunda harcayan kimseler olarak nitelendirilir (el-Enfâl

Kur'an-ı Kerîm'de ezelî,[9] ebedî,[10] bütün mutlak kemâl sıfatların sahibi olan Allah Teâlâ'nın kâinatı ve kâinat içinde de mükemmel bir varlık olan insanı yarattığı[11] ve insanı yeryüzünde "halîfe"si kılmakla[12] diğer yaratıklar arasında farklı bir konuma yerleştirdiği; kâinattaki her şeyi insan için ve onun hayatiyetinin devamını sağlayacak şekilde yarattığı[13] beyan edilmektedir. Öte yandan Kur'an'da insanın evrende başıboş ve kendi haline terk edilmediği,[14] "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."[15] meâlindeki ayetle de ona kulluk görevinin yüklendiği belirtilir. Bu durumda insanın Allah'a karşı kulluğunu nasıl yerine getireceğini, O'nun hoşnut olduğu ve olmadığı şeylerin neler olduğunu bilmesi gerekmektedir. İnsan aklını ve bazı yeteneklerini kullanarak kâinatta her şeyin bir ahenk ve düzen içinde yaratıldığını ve bunların tesadüfen veya kendi başlarına var olmadıklarını, onları yaratan ve idare eden bir İlahın var olduğunu bilebilir. O'nun rızasına uygun bir şekilde kulluğunu yerine getirebilmesi ise ancak O'nun bildirmesiyle mümkün olmuştur.

8/2-4). İman konusu hadîs kaynaklarında da farklı boyutlarıyla yer almıştır. Kütüb-i Sitte'den Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim'de, Tirmizî'nin el-Câmi'u's-sahîh ve Nesâî'nin es-Sünen'in de "Îmân" adıyla müstakil birer bölüm yer almıştır. Hadîs kaynaklarında ayrıca farklı başlıklar altında iman konusunu ilgilendiren birçok rivayet bulunmaktadır. Bu hadîsler imanın esasları, alâmetleri, amelle münasebeti ve müminin vasıfları gibi hususları açıklamaktadır. (İman konusunda daha geniş bilgi için bk. Sinanoğlu, Mustafa, "İman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, 212-214).

9 bk. el-Bakara 2/255; el-Hadîd 57/3.

10 bk. el-Bakara 2/255; el-Furkân 25/58; el-Kasas 28/88; er-Rahmân 55/26-27; el-Hadîd 57/3.

11 bk. el-Vâkı'a 56/57-59; et-Teğâbun 64/2; el-Mürselât 77/20-23.

12 bk. el-Bakara 2/30.

13 bk. el-Bakara 2/29.

14 bk. el-Kıyâme 75/36.

15 ez-Zâriyât 51/56.

Bu noktada Kur'an'da Allah-insan ilişkisi, peygamberlik (nübüvvet) ile sağlanmıştır. Allah Teâlâ, insanlara bildirmek istediği emir ve yasakları peygamberleri vasıtasıyla ulaştırmış ve onlardan da bizzat kendisinin seçmiş olduğu söz konusu peygamberlere iman ve itaat etmelerini istemiştir. Peygamberlere iman etme emriyle elbette onlara indirilenleri kabul etmek de kastedilmiştir. Nitekim "Kim resûle itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur."[16] buyrularak peygambere iman ve itaat Allah'a iman ve itaatle özdeşleştirilmiştir. Cenâb-ı Hak bütün peygamberlere "Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin..."[17] esasını bildirmiş ve "Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!"[18] buyurarak bütün gönderdiği dinlerin aynı esasa dayalı bulunduğunu beyan etmiştir. Bunun yanında peygamberlerin kendi dönemlerindeki sosyo-kültürel şartlara bağlı olarak insanlar arası münasebetleri düzenleyen şeriatlarında/hukuk sistemlerinde bazı farklılıklar da olmuştur.[19]

İnananlara nübüvvetlerini tasdik açısından peygamberler arasında herhangi bir ayırım yapmamaları emredilmiştir.[20] Nitekim Kur'an'da "Deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'an'a), İbrâhim, İsmâil, İshâk, Ya'kûb ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve Îsâ'ya verilen (Tevrat ve İncîl) ile bütün diğer peygamberlere Rab'lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz."[21] meâlindeki ayet ile nübüvvet bir bütün olarak takdim edilmek-

16 en-Nisâ 4/80.

17 el-Enbiyâ 21/25.

18 eş-Şûrâ 42/13.

19 bk. el-Mâide 5/48. İman esasları içinde peygamberlere imanın yeri için ayrıca bk. Topaloğlu, Bekir, "İslam (İnanç Esasları)", *DİA*, XXIII, 5-10.

20 bk. el-Bakara 2/285; Âl-i İmrân 3/84.

21 el-Bakara 2/136.

te ve peygamberler arasında bir ayırım yapılmamasına dikkat çekilmektedir. "Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: "Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz." Şöyle de dediler: "İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır."[22] ayeti ile aynı inanç tekrarlanmakta ve "Allah'a ve peygamberlerine iman edenler ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara gelince, işte onlara Allah mükafatlarını verecektir."[23] meâlindeki ayet ile bu inanca sahip olanlara mükafat vadedilmektedir.[24]

Öte yandan "Şüphesiz, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah'a inanıp peygamberlerine inanmayarak ayrım yapmak isteyenler, "(Peygamberlerin) kimine inanırız, kimini inkâr ederiz" diyenler ve böylece bu ikisinin (imanla küfrün) arasında bir yol tutmak isteyenler var ya, işte onlar gerçekten kâfirlerdir. Biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."[25] ayeti de Allah'a ve peygamberlerine inanmayan, Allah'a inandığı halde peygamberlerine inanmayarak aralarında ayırım yapanların küfre gireceğini açıkça ifade etmektedir.

Kendilerine hiçbir şekilde kullukta bulunulmasını istemeyen peygamberler, Allah'ın izniyle O'nun dinini insanlara tebliğ etmek, onları hidayete ulaştırmak, karanlıktan aydınlığa çıkarmak, aralarında adaletle hükmetmek, anlaşmazlığa düştükleri konuları halletmek, onları ıslah

22 el-Bakara 2/285.

23 en-Nisâ 4/152.

24 Daha geniş bilgi için bk. Çelebi, İlyas, *İslam'ın İnanç Esasları*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2009, s. 114-139.

25 en-Nisâ 4/150-151.

etmek ve ahiret mutluluklarını sağlamak gibi görevleri üstlenmişlerdir.

Peygamberler güvenilir, doğru, ileri görüşlü, basîretli, ihlaslı ve seçkin insanlardır.[26] Allah, insanlar tarafından benimsenip ilahî görevlerini yerine getirebilmeleri için onlara mûcize gösterme imkânı lütfetmiş[27] ancak bunu hiçbir zaman O'nun izni olmadan gösterememişlerdir.[28] Kur'an'da mûcize dışında peygamberlere manevî destek bahşedildiği de belirtilmektedir.[29] Peygamberlerin ilahî yardıma mazhar birer tebliğci ve uyarıcı oldukları, tebliğ ettikleri hususları kabule kimseyi zorlamadıkları, kendilerinin de insan oldukları ve Allah indinde diğer insanlar gibi kulluktan sorumlu bulundukları hususları vurgulanmaktadır.[30]

26 bk. Sâd 38/45-47.

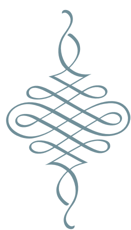
27 bk. Âl-i İmrân 3/50; Yûnus 10/13; İbrâhim 14/5, 9.

28 bk. er-Ra'd 13/38.

29 bk. Hûd 11/88; Yûsuf 12/110; Meryem 19/50; el-Enbiyâ 21/41; el-Kasas 28/35; el-Fetih 48/3.

30 bk. el-A'râf 7/6-7; el-İsrâ 17/94-95; el-Enbiyâ 21/8; el-Ahzâb 33/7-8.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLİKLE İLGİLİ TERİMLER

I. NEBÎ

Kur'an-ı Kerîm'de peygamberler için kullanılan temel terimlerden biri "nebî"dir.[1] "Nebî" teriminin türetildiği kökle ilgili olarak iki ayrı görüş ileri sürülmüştür. Birincisine göre kelimenin aslı hemzesiz olup "yükseklik, yüksek makam" anlamlarını taşıyan "nebve, nebâve" köklerinden türetilmiştir. Bu durumda nebî, Allah katında en yüksek dereceye sahip bulunması ve insanların hidayetine vesile olması sebebiyle, "yüksek makam sahibi kimse" anlamına gelir. İkinci görüşe göre "nebî"nin aslı hemzeli olup "haber vermek, ortaya çıkmak" anlamındaki "neb', nübû' " kökünden türemiştir. Bu tercihe göre nebî, "İnsanlara Allah'tan mesaj getiren kimse" demektir. Kelimenin türetildiği kökle ilgili iki görüşü de dikkate alarak nebiyî, "Allah'tan aldığı mesajları

1 bk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm,* İstanbul 1984, "nebiy" md.

tebliğ etmek ve muhataplarını hak dine çağırmakla görevlendirilen yüksek makam sahibi kimse" şeklinde tanımlamak mümkündür. "Nebî" Kur'an'da hem tekil hem de çoğul olarak (el-enbiyâ', en-nebiyyûn) şekillerinde kullanılmış; ayrıca peygamberlik görevini ifade etmek üzere "nübüvvet" kelimesine de yer verilmiştir.[2]

"Nebî" kelimesinin ıstılah anlamıyla ilgili açıklamalarda daha çok "resûl" terimi ile ilişkisi üzerinde durulduğu ve konuya bu yolla izah getirilmeye çalışıldığı görülür. Meselâ Ebü'l-Hasan el-Eş'arî (ö. 324/936) nebîyi "özel bir yöntemle Allah'tan kullara mesaj getiren kimse" olarak tanımlarken her resûlün nebî olduğunu fakat her nebînin resûl olmadığını vurgular.[3] Buna göre Eş'arî, nebînin Allah ile kulları arasındaki aracılığını kabul ederken onun her zaman yeni bir şeriat tebliğ etmediğine işaret etmektedir. İmam Mâtürîdî (ö. 944/333) nebîyi "insanların talep ve sualleri üzerine Allah katından haber ve cevaplar getiren zât" olarak tarif ederken[4] Zemahşerî (ö. 538/1143) ise "Allah'tan kullara mesaj aktaran, ancak kendisine özel bir kitap indirilmemiş peygamber" şeklinde tanımlar.[5] Bu durumda nebî, kendisine bir kitap (ve dolayısıyla yeni bir şeriat) indirilmediği için, insanları kendinden önceki peygamberin şeriatına davet eden kimsedir.[6]

2 bk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "nebiy", " enbiyâ' ", "nebiyyûn", "nübüvvet" md.leri.

3 İbn Fûrek, Ebû Bekir Muhammed b. Hasan, *Mücerredü makâlâti'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî* (nşr. Daniel Gimaret), Beyrut 1987, s. 174; İrfan Abdülhamîd, "Eş'arî, Ebü'l-Hasan", *DİA*, XI, 446.

4 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Ertuğrul Boynukalın), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006, VI, 79.

5 Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf 'an hakâ'ikı gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, Beyrut 1366/1947, II, 414.

6 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 37.

II. RESÛL

Kur'an'da peygamberler için kullanılan ikinci terim "resûl" ve aynı kökten türetilmiş olan "mürsel"dir. "Resûl"ün türetildiği "resel"in kök manalarından biri "göndermek"tir. "Resûl" ise ism-i mef'ûl anlamında, "kendisine belli bir görev verilerek bir yere gönderilen elçi" demektir. Çoğulu "rusül"dür. Ayrıca "resûl" sözcüğü "gönderilen mesajı" ifade etmek için de kullanılır. "Risalet" de "gönderilen mesaj, peygamberlik görevi" manalarına gelir.[7]

Kur'an-ı Kerîm'de tekil halinde "resûl"[8] veya çoğulu olan "rusül"[9] beşerden gönderilen peygamberleri ifade etmek için kullanıldığı gibi, bunlarla Cebrâil ve diğer meleklerin kastedildiği de olmuştur.[10] Yine peygamberi ifade etmek üzere "gönderilen" anlamındaki "mürsel"[11] (çoğulu mürselûn)[12] kelimesi de kullanılır.[13]

Resûl kelimesinin terim anlamına gelince, Eş'arî bu terimi, "Allah'ın peygamberlik görevi ile kullarına gönderdiği ve kendisine tebliğ edeceği ibadetler, va'd, va'îd, sevab ve 'ikabla ilgili hükümleri bildirdiği kişi" olarak tanımlar.[14] Mâtürîdî ise resûlü, "insanlar kendisine sorsun veya sormasın, istesin veya karşı çıksın risaleti tebliğ için gönderilmiş, her durumda bununla yükümlü tutulmuş şahıs"

7 İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab,* "rsl" md.
8 bk. et-Tevbe 9/128.
9 bk. eş-Şu'arâ 26/16.
10 bk. Hûd 11/69, 77, 81; el-Ankebût 29/31, 33; el-Hâkka 69/40; el-Mürselât 77/1; et-Tekvîr 81/19.
11 bk. er-Ra'd 13/43.
12 bk. el-Bakara 2/252; el-En'âm 6/34; en-Neml 27/10.
13 Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rsl" md.
14 İbn Fûrek, *Mücerredü makâlâti'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî,* s. 174.

olarak tarif eder.[15] Diğer âlimler de "kendisine yeni bir kitap indirilen, yeni bir şeriat getiren, önceki şeriatı nesheden mûcize sahibi zât" olarak tanımlarlar.[16]

Kur'an-ı Kerîm'de peygamberler için kullanılan "nebî" ve "resûl" terimleri arasında fark bulunup bulunmadığı konusu âlimler arasında tartışmaya yol açmıştır. Bu terimler Kur'an'da ayrı ayrı peygamberleri ifade ettikleri gibi, bazen aynı peygamber için ikisinin birden kullanıldığı da görülür.[17] Nitekim "Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resûle, o ümmî peygambere uyan kimselerdir."[18] meâlindeki ayette Peygamberimiz (s.a.s.) hakkında da resûl ve nebî teriminin birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Kur'an'da her iki kelimenin de yan yana ve hatta aynı peygamber için kullanılmasına ve her ikisinin de "insanlara tebliğ için gönderilen peygamber" anlamlarını taşımalarına, yine her iki kelime için göndermek anlamında "irsâl" fiilinin kullanılmasına dikkat çekerek aralarında fark olmadığını ileri sürenler de olmuştur. Öte yandan peygamberin Allah'tan vahiy alışı nübüvvet boyutunu, bu vahyi insanlara iletmesi ise risalet boyutunu ifade eder, şeklinde değerlendirmeler de mevcuttur. Ancak yaygın olan, yeni bir kitap ve şeriat ile gönderilene resûl;

15 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, VI, 79.

16 Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî, *Usûlü'd-dîn*, İstanbul 1346, s. 154; Zemahşerî*, el-Keşşâf,* II, 414; III, 37; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* (*et-Tefsîrü'l-kebîr*) (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1934-62, XXIII, 49; Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer, Şerhu'l-Makâsıd (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut 1409/1989, V, 6; Cürcânî, Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât,* Beyrut 1983/1403, "er-resûl" md.

17 bk. el-A'râf 7/157, 158; Meryem 19/51, 54; el-Ahzâb 33/40; el-Hac 52/22.

18 el-A'râf 7/157.

kendisinden önceki bir peygamberin kitabını ve şeriatını tebliğ ile görevlendirilene nebî denilmesidir. Bu durumda her resûl aynı zamanda nebî iken her nebî resûl değildir. Öncelikle iki kelimenin farklı köklere ve ayrı sözlük anlamlarına sahip oldukları unutulmamalıdır. Bazı peygamberler için sadece biri kullanılırken bazılarına her ikisi de kullanılmıştır. İlgili ayetleri iki terim arasında belli farkların bulunduğu yönünde yorumlayan müfessirler daha tutarlı görünmekle birlikte, neticede onlar da bu iki terimi nübüvvet müessesesinin bütünlüğü içinde değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Söz konusu terimler arasında bazı farkların bulunduğunu kabul etmek, Kur'an'daki nübüvvet anlayışında köklü değişiklik meydana getirmemektedir. Zaten İslam'daki peygamberlik müessesesi risalet-nübüvvet ayırımına gidilmeden genellikle "nübüvvet" kavramıyla ifade edilir.

Resûl ile nebî arasındaki bu umûm-husûs ilişkisi nübüvvetin son bulduğunun bildirilmesi ile risaletin sona erdiğini de ifade eder. Bu nedenle risaletin devam ettiği şeklindeki sapkın iddiaların hiçbir dinî temel ve gerekçesi yoktur.

Türkçe'de "nebî" ve "resûl" terimlerinin yerine aynı anlamı ifade etmek üzere Farsça olan "peygamber" kelimesi de kullanılır. Dinî bir terim olarak "buyruklarını haber vermek üzere Allah'ın insanlardan seçip kendisine vahiy yoluyla kitap verdiği kişi" diye tanımlanır.

Kur'an'da ayrıca peygamberler için "insanlara hayırlı bir haberi müjdeleyen, haber veren kimse" anlamında "beşîr" ve "mübeşşir"[19]; "ileride gelecek tehlikeyi önceden haber veren, insanları bundan sakındırarak uyaran"

19 el-İsrâ 17/105.

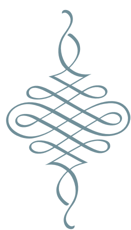
manasında “nezîr”[20]; “yol gösteren, doğru yola ileten” manasında “hâdî” [21]; Allah’ın “kulu” anlamında “ ‘abd”[22] kelimeleri de kullanılmaktadır.

20 bk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu‘cem*, “nezir” md.

21 er-Ra‘d 13/7.

22 bk. Meryem 19/30; Sâd 38/30, 44.

İKİNCİ BÖLÜM

NÜBÜVVETİN İMKÂNI VE GEREKLİLİĞİ

I. NÜBÜVVETİN İMKÂNI

Nübüvvet aklen mümkün olup, muhal (imkânsız) kabul edilecek bir şey değildir. Bu husus hem ulûhiyyet makamı hem de vahyin muhatabı bulunan insan açısından ele alınabilir.

A. Ulûhiyet Makamı Açısından

Allah Teâlâ konuşan ve dileyen (kelam ve irade sahibi) bir varlıktır. O'nun yaratıcı oluşu nasıl ki kâinatı vücuda getirmiş ve bu sıfatının bir tecellisi olmuşsa konuşan ve dileyen bir varlık oluşunun da tecelli etmesi gerekir. Allah Teâlâ'nın kulları arasından seçtiği elçiler aracılığıyla onlara emir ve yasaklarını bildirmesi ve o elçilerine iman ve itaat etmelerini istemesi demek olan nübüvvet, O'nun söz konusu sıfatlarının tecellisidir. Nübüvvetin imkânsız olduğu ileri sürülürse, Allah'ın konuşma sıfatının tecelli ettiğini söylemek imkânsız hale gelir.

Aynı şekilde Allah'ın irade sıfatı da nübüvvetin imkânını ortaya koyar. Zira Allah Teâlâ yarattıklarına iradesini peygamberleri aracılığıyla bildirmiştir. Öte yandan nübüvvet Allah'ın insanlara bir lütfudur, Allah'ın adalet ve hikmetinin bir gereğidir. Çünkü, Allah Teâlâ cinleri ve insanları kendisine kulluk yapması için yaratmış[1] ve onlar Allah'a nasıl kulluk yapılacağını ancak peygamberlerin tebliği ile öğrenilebilmiştir. Bununla birlikte insan akleden ve bildikleri arasında mukayeseler yaparak yeni bilgiler üretebilen bir varlıktır. Ancak insanın bu gücü elbette sınırlıdır. İnsanın etrafında olup biteni anlaması, anlamlandırması, bir bütün olarak varlığı ve olayları Yaratan ve yaratılanlar ilişkisi açısından mâkul bir muhteva ile değerlendirmesi zor, hatta bazı şartlarda imkânsızdır. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda insanoğlu için nübüvvet Allah'ın bir rahmeti, lütfudur.

B. İnsan Açısından

Meseleye insan açısından yaklaşarak da nübüvvetin mümkün olduğu söylenebilir. Dünyadaki canlı-cansız varlıkların farklı özellikler taşıdıkları bilinen bir gerçektir. İnsanlar da kendi aralarında doğuştan sahip oldukları kabiliyet ve özellikler bakımından birbirinden farklıdır. Onların insan olmak bakımından ortak özellikleri bulunmakla beraber zekâ seviyeleri ve kavrayışları farklıdır. Kur'an-ı Kerîm'de de işaret edildiği gibi insan olarak yaratılmakta eşit olmak, bütün özellik ve kabiliyetlerde eşit olmayı gerektirmemektedir. Görme duyusu bulunmayan bir insana göre bu duyuya sahip bulunan kişinin varlık ve etrafındaki olaylar hakkında daha çok bilgiye ulaşması nasıl mâkul ise farklı kabiliyette yaratılan bir insanın metafizik âlemle irtibat kurması ve vahiy meleğini görüp

1 ez-Zâriyât 51/56.

ondan değişik bilgiler alması da mümkün ve mâkuldür. Bu hususa, Hz. Peygamber'in özelliklerinden bahsedilirken, Kur'an-ı Kerîm'de "De ki: Kör olanla gören bir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?"[2] ayetiyle işaret olunmuştur. Yine Kur'an'da "Nûh dedi ki: "Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şayet ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O kendi katından bana bir rahmet vermiş de, siz ona karşı kör kalmışsanız, onu istemediğiniz halde, biz sizi ona zorlayacak mıyız?"[3] meâlindeki ayetle peygamberlerin farklı kabiliyet ve özelliklere sahip kılınması ve böylece fizik ötesi âlemle irtibatlı bulunmaları ve akıl ve duyular yoluyla üretilemeyecek bilginin kendilerine sunulması mümkün görülmüş[4] ve nübüvvetin de aklen imkân dahilinde olduğuna dikkat çekilmiştir.

II. NÜBÜVVETİN GEREKLİLİĞİ

Kur'an'da Allah'ın, ezelî, ebedî, yaratıklara benzemeyen, varlığı kendi zâtının gereği olan yegâne İlah olduğu açıkça ifade edilir.[5] O, hayat, irade, kudret, kelam sahibi, her şeyi bilen, gören, işiten ve yaratan bir varlıktır.[6] Söz konusu

2 bk. el-En'âm 6/50.

3 bk. Hûd 11/28, 88.

4 Nübüvvetin imkânı konusunda bk. Nûreddîn es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî usûli'd-dîn: Mâtürîdiyye Akaidi* (nşr. ve trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1998, s. 45-47; Topaloğlu, Bekir, Yavuz, Yusuf Şevki, Çelebi, İlyas, *İslam'da İman Esasları*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 306-309; Yavuz, Yusuf Şevki, "Nübüvvet", *DİA*, XXXIII, 282.

5 Mesela bk. el-Bakara 2/163, 255; en-Nisâ 4/87, 171; el-En'âm 6/101; et-Tevbe 9/31; el-İsrâ 17/42-43; Meryem 19/65; el-Furkân 25/58; el-Kasas 28/88; eş-Şûrâ 42/11; er-Rahmân 55/26-27; el-Hadîd 57/3; el-İhlâs 112/1.

6 Mesela bk. el-Bakara 2/20, 28-29, 37, 77, 96, 106, 109, 117, 148, 185, 253, 255; Âl-i İmrân 3/2, 5, 26, 40, 47; en-Nisâ 4/164; el-Mâide 5/1, 17; el-Enfâl 7/39; et-Tevbe 9/98, 10; Hûd 11/4, 107; el-Hicr 15/86; el-İsrâ 17/1, 99; Tâhâ 20/111; en-Nûr 24/45; el-Kasas 28/68; el-Mü'min 40/65.

kemâl sıfatlarla nitelenen Allah Teâlâ, evreni ve evren içinde mükemmel bir varlık olan insanı yaratmış[7] ve insanı yeryüzünde "halîfe"si kılmakla[8] diğer yaratılmışlar arasında farklı bir konuma yerleştirmiştir. Kainattaki her şey insan için ve onun hayatiyetinin devamını sağlayacak şekilde yaratılmıştır.[9] Öte yandan Kur'an'da insanın evrende başıboş bırakılmadığı, kendi haline terk edilmediği,[10]

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."[11]

ayetiyle de ona kulluk görevinin yüklendiği belirtilmektedir. İmam Mâtürîdî (ö. 333/944), bu ayetin "cinleri ve insanları benden başkasına ibadet etmeleri için yaratmadım" veya "onları başkasına değil, bana ibadet etmelerini emretmek için yarattım" şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmiştir.[12] Zemahşerî (ö. 538/1144) aynı ayetin yorumunda insan iradesini devreye sokarak Allah'ın zorla değil kendi tercihlerini kullanarak kulluk etmelerini murat ettiğini, bu sebeple bazılarının ibadet etmemeyi tercih ettiğini ifade etmiştir.[13] Fahreddin er-Râzî de (ö. 606/1210) cinlerin ve insanların yaratılmasındaki temel gayenin kulluk olduğunu, bunun keyfiyetinin/niteliğinin ise ancak peygamberlerin tebliği ile öğrenilebileceğini vurgular.[14]

7 bk. el-Vâkı'a 56/57-59; et-Teğâbun 64/2; el-Mürselât 77/20-23.
8 bk. el-Bakara 2/30.
9 bk. el-Bakara 2/29.
10 bk. el-Kıyâme 75/36.
11 ez-Zâriyât 51/56.
12 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an* (nşr. Muhammed Masum Vanlıoğlu), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007, XIV, 156.
13 Zemahşerî*, el-Keşşâf,* IV, 32.
14 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXVIII, 231-234.

Bir başka ifade ile insanın Allah'a karşı kulluğunu nasıl yerine getireceği, O'nun razı olduğu ve olmadığı şeylerin neler olduğunu bilmesi gerekmektedir. İnsan, aklını ve bazı yeteneklerini kullanarak kâinatta her şeyin bir ahenk ve düzen içinde yaratıldığını ve bunların tesadüfen veya herhangi bir şekilde oluşamayacağını, onları yaratan, idare eden ve mevcut düzeni devam ettiren bir İlahın olması gerektiğini akleder/bilebilir. O'nun rızasına uygun bir şekilde kulluğunu yerine getirebilmesi ancak O'nun bildirmesiyle yani bir peygamberin tebliği ile mümkün olmuştur.

Nitekim âlimler, Allah'ın insanlardan kulluk istemekle onların menfaatini gözettiğini, mülkünde tasarruf sahibi olan Yüce Varlığın, kullarına bazı şeyleri emretmesi veya nehyetmesinin akla aykırı bir şey olmadığını, hatta bu bağlamda emir ve nehyin zorunlu olduğunu da belirtmişlerdir.[15] İnsanın faydasına olan şeyin gerekliliği, zararına olanın da kötülüğü aklen sabittir. Akıl bunları kavramaktan âciz kalınca Cenâb-ı Hak peygamber göndermek suretiyle bu hususları bildirmiştir.[16]

A. İnsanın Fıtratı Açısından

İnsanın yaratılmışlar içindeki özel konumu ve asıl görevini yani Allah Teâlâ'ya kulluğunu vurguladıktan sonra nübüvvete ihtiyacını temellendirmek için insanın psikolojik yapısıyla ilgili Kur'an'daki nitelemeleri gözden geçir-

15 Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed, *Kitâbü't-Tevhîd (*nşr. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi) Ankara 2003, s. 178; Nesefî, Ebü'l-Mu'în, *Tebsıratü'l-edille fi'l-kelâm* (nşr. Claude Salamé), Dımaşk 1990, I, 448; Nûreddîn es-Sâbûnî, *el-Kifâye fî'l-hidâye* (nşr. Muhammed Aruçi), Beyrut: Daru İbn Hazm; İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2014/1435, s. 175-183.

16 bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse* (nşr. Abdülkerîm Osman), Kahire 1384/1965, s. 564-565.

mek önemlidir. Kur'an'da insanın bazı zaaflarına da işaret edilmekte, karşılaştığı sıkıntılara tahammül etmekte zayıflığı[17] ve aceleci[18] olduğu ifade edilmekte: "Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak tamamen ümitsiz ve nankör olur. Ama kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra, ona bir nimet tattırırsak mutlaka, "Kötülükler benden gitti" diyecektir. Çünkü o şımarık ve böbürlenen biridir."[19] ayetiyle de nankörlüğü dile getirilmektedir. Öte yandan Kur'an'da, "Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanır. Ona bir hayır dokunduğunda da eli sıkıdır. Ancak, namaz kılanlar başka. Onlar, namazlarına devam eden kimselerdir."[20] cümleleriyle de insanın hırsına dikkat çekilir. İmam Mâtürîdî ayetle ilgili açıklamalarında kişinin "hırslı" yaratıldığını ifade etmek için kullanılan "helû‘" kelimesinin "dünya lezzetlerine istekli, sıkıntılı şeylerden kaçan" anlamına geldiğini belirterek insanın aceleci, ihtiraslı, zarar ve sıkıntı veren bütün şeylerden kaçan bir fıtratta yaratıldığını vurgulamıştır.[21] Fahreddin er-Râzî, bu özelliklerin umûmî olarak insana veya sadece kâfirlere atfedilmesi hususunda ihtilaf edildiğini belirttikten sonra "şayet bunlar fıtrî ve zarûrî özellikler olsaydı, inananların da bunları terke gücü yetmezdi" der.[22] Kur'an'dan hareketle insanın sahip olabileceği birtakım

17 bk. en-Nisâ 4/28; Fussilet 41/49.

18 bk. el-Enbiyâ 21/37.

19 Hûd 11/9-10; ayrıca bk. el-İsrâ 17/67-69, 83; el-Hac 22/66; el-Mü'minûn 23/78; el-Ankebût 29/65-66; er-Rûm 30/33-36; Yâsîn 36/77; ez-Zümer 39/49-50; el-Mü'min 40/61; Fussilet 41/49-51; eş-Şûrâ 42/48; et-Teğâbun 64/2; el-Me‘âric 70/19-21; el-Fecr 89/15-16; el-‘Âdiyât 100/6-11.

20 el-Me‘âric 70/17-22; ayrıca bk. el-Fecr 89/16-20.

21 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Abdullah Başak), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2010, XVI, 101.

22 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXX, 128-129.

olumsuz özellikleri aktarmakla onun aleyhine bir yargıya varmak amaçlanmamış, sadece bazı beşerî özellikler ve sosyal şartlar karşısında kişinin değişik tutumlara girebileceği gerçeğine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu yolla insanın fıtratı gereği nübüvvete olan ihtiyacının temelleri ortaya konulmak istenmiştir.

B. İnsanın Hidayeti Açısından

Peygamberlerin fonksiyonu hakkındaki Kur'an ayetleri değerlendirildiğinde, nübüvvetin asıl hedefini "insanlığın hidayetine vesile olmak" şeklinde özetlemek mümkündür. Son Peygamber'in tebliğ ettiği Yüce Kitabın öncelikle "O, müttakîler için bir yol göstericidir."[23] şeklinde nitelenmesi önemlidir. Allah Teâlâ, Kur'an'da kendilerini de hidayete ulaştırdığını belirttiği peygamberler[24] hakkında

وَلِكلِّ قَوْمٍ هَادٍ

"Her toplumun bir yol göstericisi vardır.",[25]

وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا

"Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık."[26] buyurmaktadır.

Peygamberlerin Allah Teâlâ'nın dînini tebliğ etmek suretiyle insanların hidayetine vesile olmaları:

كَمَٓا اَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكّ۪يكُمْ
وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَۜ

23 el-Bakara 2/2.
24 bk. el-En'âm 6/84, 90; Meryem 19/58.
25 er-Ra'd 13/7.
26 el-Enbiyâ 21/73.

"Nitekim kendi aranızdan, size ayetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir Resûl gönderdik."[27]

meâlindeki ayetle dile getirilmiştir. Müfessirler söz konusu ayette geçen "kitap"tan maksadın Kur'an olduğunu, hikmetin ise derin anlayış, helal-haram, güzel öğüt ve isabetli görüş manalarına geldiğini, okunan ayetlerin de Kur'an ayetleri olduğunu ifade ettikten sonra, bu sayılanlarla peygamberin insanlara Allah'a itaatı, O'nun razı olacağı hususları, ibadetleri, dünya ve ahiretle ilgili hayırlı işleri, güzel ahlaka dair ilkeleri öğretmek suretiyle onları arındırdığına dikkat çekmişlerdir.

C. İnsanlar Arasındaki İhtilaflar Açısından

Kur'an'da geçmiş ümmetlerin peygamberlere indirilen kitaplar[28] ve daha başka konularda[29] fikir ayrılıklarına düştükleri anlatılır. Bu ihtilaf konuları dinî olabileceği gibi, insanlar arasında adaletle hükmedilmeyi gerektirecek muhtelif dünyevî meseleler de olabilmiştir. Peygamberler bu noktada yanlış anlaşılan konuları ve fikir ayrılıklarını adil bir hükümle giderici olarak takdim edilmişlerdir. İnsanlar arasında çeşitli sebeplerle oluşan görüş ayrılıkları nübüvveti gerekli kılan bir başka hususu oluşturmuştur.

Kur'an'da, insanların çeşitli sebeplerle fikrî ihtilaflara düşebileceğine,

كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرٖينَ وَمُنْذِرٖينَۖ وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فٖيمَا اخْتَلَفُوا

27 el-Bakara 2/151.
28 bk. Hud, 11/110; Fussilet, 41/45.
29 bk. Âl-i İmrân 3/55; en-Nisâ 4/59.

فٖيهِۜ وَمَا اخْتَلَفَ فٖيهِ اِلَّا الَّذٖينَ اُو۫تُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْۚ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فٖيهِ مِنَ
الْحَقِّ بِاِذْنِهٖۜ وَاللّٰهُ يَهْدٖي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ

“İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi. Kendilerine apaçık ayetler geldikten sonra o konuda ancak; kitap verilenler, aralarındaki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenleri, kendi izniyle, onların hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe iletti. Allah dilediğini doğru yola iletir.”[30]

meâlindeki ayet ile işaret edilmekte ve oluşan fikir ayrılıklarının, hakkı gösteren kitaplarla gönderilmiş peygamberler tarafından bertaraf edildiği belirtilmektedir.

Geçmiş ümmetlerin çeşitli dinî ve dünyevî konularda aralarında ihtilafa düştükleri ve bunların hallinin Kur’an’la sağlandığı, zira onun önceki kitapları da tasdik ettiği bildirilmiştir. Ayette tevhid, adalet ve helal-haram gibi konularda meydana gelen ihtilafların açıklanması için peygamberimize Kur’an’ın gönderildiğine işaret edilmiştir.[31]

İnsanlar asıl görevleri olan kulluğu gereğince yerine getirebilmek için tabii olarak peygamberlere ihtiyaç hissederler. Buna geçmiş ümmetlerin gerek itikadî gerekse amelî konularda fikir ayrılıklarına düşmeleri de ilave edilirse bu ihtiyacın daha da arttığını söylemek gerekir.

30 el-Bakara 2/213.

31 Tabersî, Ebû Ali el-Fazl b. Hasan, *Mecme‘u’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’an* (nşr. Hâşim er-Resûl el-Mahallâtî-Fazlullah et-Tabâtabâî), Beyrut 1406/1986, VI, 569.

Zira insanda en iyi ve en güzel olanı elde etme ve buna sadece kendilerinin layık olduğu düşüncesi vardır. Anlaşmazlık halinde konuyu çözmek için yardımına müracaat edilecek, tarafların gönüllerini ve sözlerini birbirine yakınlaştıracak herhangi bir kimse bulunmazsa, onların birbirine düşmeleri sebebiyle fesat ve bozgunun başlaması hızlanır. Allah Teâlâ'nın rızasını, emir ve nehiylerini toplumlara tebliğ edecek olan peygamberlere ihtiyaç kaçınılmazdır.

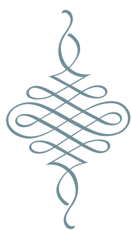
Öte yandan sıradan insanlar şöyle dursun âlimler dahi din ve dünya ile ilgili konularda kendi lehlerine olan şeyi anlama konusunda eşit kabiliyete sahip değildir. Birine göre doğru olan diğerinin nazarında yanlış olabilir.[32] Hal böyle olunca, Allah katında kulların hayrına olan şeylerin, onlar tarafından farklı değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Bu sebeple Allah Teâlâ bu tür konuları kullarına peygamberleri aracılığıyla bildirir.

İnsan, Allah'ın varlığını, bazı şeylerin iyi, bazılarının da kötü olduğunu kendi aklı ve tefekkürü ile bulabilir, ama Allah'a nasıl kulluk edileceğini ve dinî hükümlerin tamamını kendi gayretiyle bilemez. Öte yandan zamanla peygamberlerin Allah'tan tebliğ ettikleri konularda da ihtilaflar ortaya çıkmış ve insanlık farklı dönemlerde uyarılmak durumunda kalmıştır. Ferdin içinde bulunduğu şartlara bağlı olarak psikolojisi zaman zaman onu yanlış şeyleri tercih etmeye de sevk edebilmiştir. Dolayısıyla insanın, Yüce Yaratıcı'nın hidayetini kendilerine ulaştırarak dünya ve ahiret saadetini elde etmeye yardımcı olan, fert ve toplumların ıslahını gaye edinen, aralarında adaletle hükmeden ve onlara "güzel bir örnek"[33] olan peygamberlerden müstağnî kalmaları söz konusu olamaz.

32 bk. Nûreddîn es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî usûli'd-dîn*, s. 18.

33 bk. el-Ahzâb 33/21.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBERLİKLE İLGİLİ TEMEL KONULAR

I. PEYGAMBERLİĞİN VEHBÎLİĞİ

Kur’an’da peygamberlik, Allah Teâlâ’nın, kulları arasından seçtiği şahıslara verdiği bir lütuf ve bir rahmet olarak takdim edilir. İnsanların kendi istek ve çabalarıyla bu görevi elde etmeleri mümkün değildir. Peygamberlerin Allah tarafından bu görev için tercih edildiğini,[1] onların seçkin kişiler[2] olduklarını belirten ayetler yanında doğrudan Allah’ın peygamberliği dilediği kimselere vereceğini ifade eden ayetler de vardır.

بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ
يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖۚ

1 bk. Âl-i İmrân 3/33; el-A‘râf 7/144; el-En‘âm 6/87; Yûsuf 12/6; Tâhâ 20/13, 122; el-Hac 22/75; el-Kalem 68/50.

2 bk. en-Neml 27/59; Sâd 38/47.

“Karşılığında nefislerini sattıkları şeyi kıskançlıkları sebebiyle Allah’ın, kullarından dilediğine lütfuyla indirdiği vahyi (Kur’an’ı) inkar etmeleri ne kötüdür!..”[3]

şeklinde İsrailoğullarından bahseden ayette yer alan “Allah’ın fazlı”nın (min fadlihi), “peygamberlik” olduğu, dolayısıyla İsrailoğullarının beklentisinden farklı olarak Allah’ın dilediğini peygamber kılacağı[4] insanların bu makamı/görevi kendi gayretleriyle elde etmelerinin mümkün olmadığı gerçeği vurgulanmıştır. Konuyla ilgili olarak:

وَاِذَا جَٓاءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَٓا اُو۫تِيَ رُسُلُ اللّٰهِۜ اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۜ

“Onlara bir ayet geldiği zaman derler ki: Allah’ın peygamberlerine verilenler gibi bize de verilinceye kadar asla iman etmeyeceğiz. Allah, elçiliğini nereye vereceğini çok iyi bilendir...”[5]

meâlindeki ayeti de ele almak mümkündür. Hz. Peygamberin tebliğ döneminde Mekkeli müşriklerden Velid b. Muğîre’nin: “Eğer nübüvvet hak olsaydı, ona senden daha layık olurdum. Çünkü ben senden hem yaş itibariyle daha büyüğüm hem de daha zenginim.”; Ebû Cehil’in de: “Ona geldiği gibi bize de vahiy gelmedikçe ona ne rıza gösterir, ne de tâbi oluruz” demesi üzerine söz konusu ayetin inzâl olunduğu belirtilmiştir.[6] Söz konusu ayetle

3 el-Bakara 2/90.

4 Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân* (nşr. Ahmed Vanlıoğlu), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005, I, 176.

5 el-En‘âm 6/124.

6 Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi‘u’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân* (nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir-Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1955-60, VIII, 25; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân* (nşr. Ebû İshâk İbrâhim), Kahire 1386-87/1966-67, VII, 80.

ilgili olarak Tabersî (ö. 548/1153), "Allah, gönderilmesi insanlar açısından en uygun olanı, risaletin yükünü kaldırabilecek, tebliğindeki zorluk ve eziyetlere katlanabilecek kimseyi çok iyi bilendir."[7] şeklindeki yorumlara yer verir.

II. HER ÜMMETE PEYGAMBER GÖNDERİLMESİ

Kur'an'da bütün peygamberlerin isimleri verilmediği gibi, hangi toplumlara hangi peygamberlerin gönderildiği de tam olarak belirtilmemiştir. Her topluma peygamber gönderildiği, "Her ümmetin bir peygamberi vardır…";[8] "…Her toplumun bir yol göstericisi vardır.";[9] "Andolsun biz, her millet içinde: "Allah'a kulluk edin, şeytandan kaçının" diye bir elçi gönderdik…"[10] ve "Biz seni gerçek ile birlikte müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Her millet içinde mutlaka bir uyarıcı (peygamber gelip) geçmiştir."[11] şeklindeki ayetlerle dile getirilmiştir. Aktardığımız son ayetten hareketle, peygamberimizden önce de her millete bir uyarıcı yani peygamber gönderildiği kabul edilmiştir.[12]

Konuyla ilgili olarak Kur'an'da:

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْاَوَّلِينَ

7 Tabersî, *Mecme'u'l-beyân*, IV, 559.
8 Yûnus 10/47.
9 er-Ra'd 13/7.
10 en-Nahl 16/36.
11 Fâtır 35/24.
12 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 130; ayrıca bk. Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Mustafa Yavuz), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008, XII, 32.

"Andolsun senden önceki kavimlerin kolları içinde de elçiler gönderdik."[13]

şeklinde bir ayet dikkat çekmektedir. Ayette yer alan "evvelkilerin kolları (şî'a) içinde" ifadesine değişik anlamlar verilmiştir. Bu durumda ilgili ayet, genel anlamda ümmetlere olduğu gibi kavimlere tâbi olan, onları oluşturan ve nüfuzları altında bulunan kabilelere de peygamber gönderildiğini ifade etmektedir.[14]

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا ف۪ي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذ۪يرًاۘ

"Eğer biz dileseydik her memlekete/kasabaya bir uyarıcı gönderirdik."[15]

meâlindeki ayet de "Ey Muhammed! Eğer biz isteseydik, sana yüklediğimiz tebliğ emrini ve onu yerine getirme işini başkasına da verirdik, bu sana tümünü üstlenmekten daha kolay olurdu" veya "Seninle aynı zamanda başka birini de risalet için seçer ve başka şehirlere gönderirdik. Fakat böyle yapmadık, insanlar arasında bu görevi sana ait kıldık" şeklinde yorumlanmıştır.[16]

Öte yandan Kur'an'da:

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ ف۪ٓي اُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَاۚ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرٰٓى اِلَّا وَاَهْلُهَا ظَالِمُونَ

13 el-Hicr 15/10.

14 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XIV, 8; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Halil İbrahim Kaçar), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006, VIII, 13; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 311; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XIX, 162.

15 el-Furkân 25/51

16 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XIX, 23; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Halil İbrahim Kaçar), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006, X, 261-262.

“Rabbin, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamberi memleketlerin ana merkezlerine göndermedikçe, o memleketi helâk edici değildir.”[17]

meâlindeki ayette Resûlullah’a hitap edildiği, “memleketlerin ana merkezi”nden de Mekke şehrinin kastedildiği, çünkü Mekke’nin, etrafındaki beldelere göre büyük bir merkez olduğu ifade edilmiştir.[18] Ayrıca dünyadaki diğer memleketlerin merkezini teşkil eden büyük yerleşim yerlerinin de kastedilmiş olması mümkündür.[19] Bu bilgilerden hareketle ayette doğrudan Mekke’ye işaret edilmiş olsa bile, peygamberlerin kimsenin bulunmadığı tenha yerlere değil, tebliğlerine imkân sağlayacak şekilde bulunduğu yörede merkezî bir konumda olan yerleşim bölgelerine gönderildiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Neticede Kur’an-ı Kerîm’de, isimleri tek tek verilmese de, her ümmete peygamber gönderildiği ve onlara kendi lisanlarıyla hitap edildiği prensibine vurgu yapılmıştır. Konuyla ilgili ayetler bir bütünlük içinde değerlendirildiğinde Allah’ın geçmiş milletlerin çeşitli kolları ve kabilelerine varıncaya kadar elçiler gönderdiği, ama bundan her memlekete, her kasabaya peygamber gönderildiği sonucunun çıkarılamayacağı anlaşılmaktadır. Peygamberlerin gönderildiği yerlerin tebliğ faaliyetlerine müsait vaziyette merkezî bir konumda olduğu şeklindeki genel prensibe ait birtakım ayrıntılar belirginleşmektedir. Öte yandan peygamber gönderilmedikçe azap edilmeyeceğini bildiren ayetler, insanın sorumluluğu ile ilahî hitap ilişkisi açısından önemli olan bir diğer konuyu oluşturmaktadır. Her ne kadar insan kendi aklıyla ve bazı yete-

17 el-Kasas 28/59.

18 Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, XX, 95-96; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 175; Tabersî, *Mecme‘u’l-beyân*, VII, 407.

19 Tabersî, *Mecme‘u’l-beyân*, VII, 407.

nekleriyle Allah'ın varlığı ve hatta birliği şuuruna erse de peygamber gelmeden ve onun tebliği ile bilinebilecek hükümler öğretilmeden sorumlu tutulmayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

III. PEYGAMBERLERİN SAYISI

Kur'an'da çeşitli ayetlerde bazı peygamberlerin isimleri zikredilmekle[20] birlikte haklarında bilgi sahibi olmadığımız peygamberlerin mevcudiyetine de işaret edilmiştir.[21] Bu sebeple peygamberlerin sayısı hakkında kesin bir rakam vermek mümkün değildir. İbn Kesîr (ö. 774/1373) Kur'an'da isimleri geçmeyen peygamberlerin geçenlerden kat kat fazla olduğu görüşündedir.[22] Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde enbiyânın sayısının yüzyirmidörtbin iken bunlardan üçyüzonüçünün resûl olduğunu bildiren bir rivayet mevcuttur.[23] Bu rivayeti dikkate alarak bazı kaynaklarda Müslüman tarihçilerin, nebîlerin sayılarının yüzyirmidörtbin, resûllerin de üçyüzonüç olduğunda icmaa vardıkları kaydedilmiştir.[24] Peygamberlerin hepsinin Allah tarafından gönderildiğini kabul etmenin, onların sayısını Allah'a bırakmanın uygun olacağı, belli bir sayının kabulü halinde, asıl sayının bundan fazla veya eksik olması ihtimalinin bulunduğu, bu durumda bazı peygamberleri kabul edilen sayının dışında bırak-

20 bk. en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84-89; el-Enbiyâ 21/85,86; eş-Şu'arâ 26/124-125; 142-143; 177-178.

21 "Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var..." el-Mü'min 40/78; ayrıca bk. en-Nisâ 4/164; ez-Zuhruf 43/6.

22 İbn Kesîr, İsmâil b. Ömer, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî), Beyrut 1988/1408, IV, 96.

23 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Kahire 1313 —> İstanbul 1981, V, 266.

24 Bağdâdî, Abdülkâhir, *Usûlü'd-dîn*, s. 157; a.mlf., *el-Fark beyne'l-fırak* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Kahire 1367/1948, s. 206.

mak veya bazılarını peygamber olmadığı halde sayıya dahil etmek gibi bir yanlışa düşüleceği söylenmiştir ki,[25] bu görüş Kur'an'ın beyanı açısından isabetli görünmektedir.

IV. PEYGAMBERLERİN BEŞER OLUŞU VE CİNSİYETİ

Peygamberlerin beşer oluşu, diğer insanlar gibi beşerî sıfatlara sahip bulunuşları Kur'an'da sıklıkla vurgulanmaktadır. Öte yandan hitap ettikleri insanların peygamberlerin kendi cinslerinden olmalarına sürekli itiraz ettikleri görülür. Hz. Peygambere "Ben ancak sizin gibi bir beşerim."[26] demesi emredilirken, ondan önce de yemek yiyen, çarşılarda yürüyen peygamberlerin gönderildiği,[27] onların da eşlerinin ve çocuklarının olduğu[28] belirtilmiş,

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ

"Biz onları yemek yemez birer ceset kılmadık ve onlar ölümsüz de değillerdir."[29]

şeklindeki ifadeler ile peygamberlerin de ölümlü varlıklar olduğu açıkça belirtilmiştir.

Peygamberler ile diğer insanlar arasındaki tek farkın, onların Allah'tan vahiy almalarından ibaret olduğu belirtilmiş,[30] onların bu imtiyazla beşer statüsünden çıkarılmayıp tebliğ ettikleri dini uygulama yönünden diğer insanlar gibi sorumlu tutuldukları ifade edilmiştir.[31] Di-

25 Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd,* V, 61.
26 el-Kehf 18/110.
27 bk. el-Furkân 25/20.
28 bk. er-Ra'd 13/88.
29 el-Enbiyâ 21/8; ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/144; el-A'râf 7/6; el-İsrâ 17/94-95; el-Hac 22/75; el-Ahzâb 33/7-8.
30 bk. el-Kehf 18/110; İbrâhim 14/11; Fussilet 41/6.
31 bk. el-Cin 72/20; el-A'râf 7/6-7; el-Ahzâb 33/7-8.

ğer insanlardan herhangi bir farkı bulunmayan peygamberler yemek, içmek, evlenmek, hastalanmak ve ölmek gibi fizyolojik açıdan beşer türüne ait bütün özellikleri taşırlar.

Kur'an-ı Kerîm'de peygamberlerin insanlardan seçilmesine yöneltilmiş olan pek çok itiraz aktarılmış ve inkârcıların "Bir beşer mi bizi doğru yola götürecekmiş?[32] deyip yüz çevirmeleri önceki ümmetlerin azaba uğratılmalarının sebebi olarak gösterilmiştir. Bu itirazlar, "Dediler ki: "Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda, pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya! Yahut kendisine bir hazine verilseydi veya ürününden yiyeceği bir bahçesi olsaydı ya!.."[33] şeklinde dile getirilmektedir. Yine Kur'an'da "Allah bir beşeri mi peygamber olarak gönderdi?" şeklindeki itiraza "...Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine), yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik."[34] şeklindeki cümleyle cevap verilmiştir.

Peygamberlerin meleklerden gönderilmesi yönündeki ısrara Allah Teâlâ: "Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan suretine sokar, onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük."[35] buyurmaktadır. İnsanlara peygamber olarak melek gönderilmesi, inkâr etmeleri durumunda onların aleyhine, çok açık bir delil teşkil ederdi. Kâfirler onun peygamberliğine inanmadıkları takdirde de Allah'ın sünneti gereği toptan azaba uğratılarak helâk edilirlerdi. Bu tür bir azaba çarptırılmamaları için onlara meleklerden peygamber gönde-

32 et-Teğâbun 64/6.
33 el-Furkân 25/7-8.
34 el-İsrâ 17/94-95.
35 el-En'âm 6/9.

rilmemiştir. Öte yandan meleklerin peygamber olarak gönderilmesi, onların peygamberliğine çok açık bir delil oluşturacağı için, kulun iradesini devre dışı bırakırdı. Bu durum da, teklifin/insanları mükellef tutmanın şartlarını ortadan kaldırırdı. Oysa Allah Teâlâ adildir ve kullarını iradelerini kullanabilecekleri şartlarda sorumlu tutmuştur.

Allah Teâlâ, peygamberlerini beşerden seçmek suretiyle insanlar için kolaylık dilemiştir. Nitekim, Kur'an'da "Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir."[36] buyurulur. Peygamberlerin gönderilme sebeplerinden biri de insanların sıkıntılarını bertaraf ederek, kendilerini dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturmaktır. Bu ise ancak kendi cinslerinden olan, onlarla birlikte yaşayan, onların problemlerini ve sıkıntılarını bilen bir kimsenin peygamber olarak görevlendirilmesiyle mümkün olur.

Allah'tan gelen emir ve nehiylerin ve bunların içerdiği hikmetlerin zihinlerde herhangi bir karışıklığa meydan vermeyecek şekilde muhatap kitleye ulaştırılması yönünden de peygamberlerin beşerden seçilmesi zorunlu görülmüştür. Çünkü onlar, içinde yaşadıkları toplumların ve toplumu meydana getiren fertlerin eşyayı bilme ve etraflarında olanları kavramadaki kudret ve yeteneklerinin seviyesini en iyi bilen ve değerlendiren kimselerdir. Öte yandan her canlının ancak kendi türüne meyleder bir şekilde yaratıldığı unutulmamalıdır. Dolayısıyla insanların gereken saygı ve hürmeti gösterebilmeleri, Allah'tan getirdikleri mesajları kabul edebilmeleri ve davetlerine herhangi bir şüphe ve tereddüte düşmeden icabet edebilmeleri için peygamberler insanlardan seçilmiştir.

36 et-Tevbe 9/128.

Peygamberlerin cinsiyeti konusuna gelince Kur'an'da isimleri geçen peygamberlerin hepsi erkek olup herhangi bir kadının peygamberliğinden bahsedilmemektedir. Bunun da ötesinde Kur'an'da erkeklerden (ricâl) başka vahye mazhar kılınmış peygamberlerin gönderilmediğini beyan eden ayetler vardır.[37] Mâtürîdî, söz konusu ayette geçen "rical" kelimesini, öncelikle mutlak anlamda "beşer" olarak anlamış ve buna bağlı olarak da Allah'ın melek ve cinlerden değil beşerden peygamber gönderdiğini bildirmiş, daha sonra aynı kelimeyi "erkekler" şeklinde değerlendirerek kadın peygamberin görevlendirilmediğini belirtmiştir.[38] Zemahşerî ayette peygamberlerin meleklerden gönderilmediğine işaret olunduğunu belirtmiş, daha sonra İbn Abbas'tan (ö. 68/687) gelen bir rivayette peygamberler arasında kadın bulunmadığına dikkat çekildiğini nakletmiş, kendisi de nebîlerin hep erkek olduğunu eklemiştir.[39] Tabersî ve Fahreddin er-Râzî de ilgili ayetten hareketle kadınlardan peygamber gönderilmediği görüşündedirler.[40]

Ebü'l-Hasan el-Eş'arî (ö. 324/935-936) kadınların nebîliğini kabul etmiş, ancak onlardan resûl gönderilmediğini ifade etmiştir.[41] Bazı âlimler Allah Teâlâ'nın melek aracılığıyla Meryem,[42] Hz. Mûsâ'nın annesi[43] ve Hz.

37 bk. Yûsuf 12/109; en-Nahl 16/43; el-Enbiyâ 21/7.

38 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Hatice Boynukalın), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006, VII, 373.

39 Zemahşerî, *el-Keşşâf,* II, 277.

40 Tabersî, *Mecme'u'l-beyân*, V, 412; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XVIII, 226.

41 İbn Fûrek, *Mücerredü makâlâti'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî,* s. 176; İrfan Abdülhamîd, "Eş'arî, Ebü'l-Hasan", *DİA*, XI, 446; Yavuz, Yusuf Şevki, "Eş'ariyye", *DİA*, XI, 452.

42 Âl-i İmrân 3/42.

43 el-Kasas 28/7.

İbrâhim'in eşi Sâre'ye[44] hitap etmesini onların nebî sayılması için yeterli kabul etmişlerse de, İbn Kesîr bu hitapların onların nebî sayılmalarını gerektirmeyeceğini belirtmiştir.[45]

Kur'an'da kendilerine hitap olunduğu için kadınlardan da nebî olabileceği görüşünü benimseyenler, "nebî" kavramını "tebliğle görevli olmasa da kendisine Allah'ın vahyettiği kimse" şeklinde tanımlamışlar ve onlardan resûl gönderilmediğini de belirtmişlerdir. Halbuki nebî ile resûl terimleri arasında birtakım farklar bulunsa da her ikisi de tebliğle görevli olup bir misyona sahiptirler. Peygamber oldukları iddia edilen kadınların nübüvvet müessesinin fonksiyonlarını icra ettiklerine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Neticede Kur'an'da herhangi bir kadının peygamberlik yaptığı belirtilmemektedir. Buna rağmen Allah dileseydi kadınlardan da peygamber seçer ve onlara gerekli yardımı sağlardı.

V. PEYGAMBER-GAYB İLİŞKİSİ

Gayb, "akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı" şeklinde tanımlanabilir. Gaybın mutlak ve izâfî olmak üzere iki türünden söz edilebilir. Mutlak gayb, "Sadece Allah'ın bilgisi dahilinde olan ve O bildirmediği sürece herkese kapalı bulunan nesne ve olaylardır". Allah'ın sadece peygamberlere vahiy yoluyla açıkladığı hususlar bu tür gaybdandır. İzâfî gayb ise "Yaratılmışların yalnızca bir kısmının vâkıf olabildiği şeylerdir". Bir kimse için bilgisi dahilinde olmayan bir şey gayb iken, bu şey bilgisi dahilinde olana göre duyulur (meş-

44 ez-Zâriyât 51/29-30.

45 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, II, 514.

hûd) cinstendir. Meselâ, meleklerin bilip de insanların bilmediği veya insanlardan bazısının bilip bir kısmının bilemediği meseleler bu tür gayba dahildir.[46] Dolayısıyla, burada ikinci tür değil de Allah'ın kendi iradesiyle peygamberlerine bildirmesi dışında bilinme imkânı olmayan birinci tür gayb üzerinde durulacaktır.

Konuyla ilgili olarak:

اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِۚ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِۜ وَمَا تَدْر۪ي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًاۜ وَمَا تَدْر۪ي نَفْسٌ بِاَيِّ اَرْضٍ تَمُوتُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ خَب۪يرٌ

"Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."[47]

meâlindeki ayet dikkat çekicidir. Müfessirler ayetin kapsamıyla ilgili açıklamalarında peygamberler de dahil olmak üzere insanlar arasında bir ayırıma gitmemişlerdir.[48]

Peygamberlere gelince, konuya ahireti tasvir eden bir ayetle giriş yapalım: "Allah resûlleri topladığı gün: "Size ne cevap verildi?" der. "Bizim hiçbir bilgimiz yok. Gayb-

46 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* II, 28; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyyât,* "el-ğayb" md. ; Çelebi, İlyas, *İslâm İnancında Gayb Problemi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996, s. 68-81; Albayrak, Halis, *Kur'an'da İnsan-Gayb İlişkisi*, İstanbul 1993, s. 160.

47 Lokmân 31/34.

48 bk. Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Ali Haydar Ulusoy), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008, XI, 258-261; Zemahşerî, *el-Keşşâf,* III, 217; Tabersî, *Mecme'u'l-beyân*, VIII, 507; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXV, 164-165; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, III, 464.

leri hakkıyla bilen ancak sensin!”[49] Burada sorulan, peygamberlerin ümmetlerinin onlara karşı nasıl bir tavır takındıkları, haklarında neler düşündükleri ve peygamberlerin ölümlerinden sonra ne yaptıkları gibi hususlardır. Peygamberler de âdeta “ümmetlerimizin iç dünyalarında ne gizlediklerini, arkamızdan neler yaptıklarını ancak sen bilirsin” diyeceklerdir.[50] Böylece peygamberlerin, gaybî hususların bilgisinin Allah’a has/ait olduğunu ifade ettikleri görülmektedir.

Bu konuda tek tek peygamberlerle ilgili örneklere de rastlamak mümkündür. Meselâ Hz. Nûh, kavmine tebliğde bulunurken kavmi ona: “Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak kabul ediyoruz. İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz.” demiştir. Uzunca bir karşılıklı konuşmadan sonra o da kavmine: “Size ben, “Allah’ın hazineleri yanımdadır”, demiyorum; gaybı da bilmem. “Ben bir meleğim” de demiyorum.”[51] diye cevap vermiştir. Hz. Nûh onların geleceğe yönelik gaybî sorularını cevaplayamayacağını, gaybı bildiğini iddia edemeyeceğini açıkça dile getirmek istemiştir.[52]

Resûl-i Ekrem’e kıyametin ne zaman kopacağının sorulması üzerine kendisine: “Sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: “Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır. Onu vaktinde ancak O (Allah) ortaya çıkaracaktır...O size ancak ansızın gelecektir.” Sanki senin ondan haberin varmış gibi sana soruyorlar. De ki:

49 el-Mâide 5/109.

50 bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 370-371; Tabersî, *Mecme‘u’l-beyân*, III, 402; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul 1979, III, 1838.

51 Hûd 11/27, 31.

52 Tabersî, *Mecme‘u’l-beyân*, V, 237.

“Onun bilgisi sadece Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bilmiyorlar.”[53] meâlindeki ayet indirilmiştir.

Peygamberler de dahil olmak üzere gaybı kimsenin bilemeyeceğini, gayb bilgisinin sadece Allah’a ait olduğunu belirten muhtelif ayetlerden[54] başka Kur’an’da Allah’ın kendi dilemesiyle bazı gaybî bilgileri peygamberlere vereceğini dile getiren ayetler de vardır. Münafıkların: “Eğer Muhammed söylediğinde doğru ise, bizden kim inanıyor, kim inanmıyor haber versin” demeleri üzerine, “Allah, pisi temizden ayırıncaya kadar müminleri içinde bulunduğunuz şu durumda bırakacak değildir. Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer (gaybı ona bildirir). O halde Allah’a ve peygamberlerine iman edin…”[55] meâlindeki ayet vahyolunmuştur. Söz konusu ayetle ilgili olarak, Allah’ın insanlardan hiçbirini başkasının kalbinde olanı bilebilecek kabiliyette kılmadığı, müminin münafık ve kâfirden ancak deneme ve imtihan yoluyla tanınabileceği, Cenâb-ı Hakk’ın peygamberlerden dilediğine bazılarının sırlarını vahiy yoluyla bildirdiği şeklindeki açıklamalar getirilmiştir.[56]

Bu noktada peygamber-gayb ilişkisini sadece geçmişte, anda veya gelecekte vâki olmuş, olan veya olacak olaylara dair haberlerin verilmesi ile sınırlamamaya dikkat etmek gerekmektedir. Peygamberin yaşadığı vahiy tecrübesi bizzat gaybî/metafizik dünya ile bir tür karşılaşmadır. Vahiyle haber verilen olguların çoğu yine gaybîdir.

53 el-A‘râf 7/187. Peygamberimizin gaybı bilmediğine dair örnekler için bk. el-A’râf 7/188; et-Tevbe 9/74, 107-108.

54 bk. el-En‘âm 6/59; Hûd 11/123.

55 Âl-i İmrân 3/179.

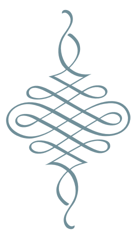
56 Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, IV, 117.

Kur'an'da mutlak gaybı ancak Allah Teâlâ'nın bildiği ifade edilmektedir. Allah'a has/ait olan bilgiye O'nun bildirmesi dışında ulaşılabileceğine inanmak tevhîd anlayışına aykırıdır. Kur'an'da, Allah'ın, peygamberlerine dilediği kadar gayb bilgisi verdiği belirtilmekte, peygamberler de bu tür bilgilerini O'ndan aldıklarını ve O bildirmedikçe gaybı bilemeyeceklerini ifade etmektedirler. Peygamberlerin istedikleri zaman gaybî bilgileri haber verebilecekleri bir kabiliyetleri söz konusu değildir. Onların gaybdan haber vermesi nübüvvetin gereği bir sıfat olmadığı gibi, haber vermemesi de bir eksiklik değildir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

Kur'an'da, nübüvvetin gerektirdiği özellikleri yanında peygamberlerin insan oldukları ve bu yöndeki fıtrî özellikleri hiçbir zaman göz ardı edilmez. Bu kısımda Kur'an'daki verilerden hareketle onların temel özellikleri işlenerek bir peygamber modelinin çizilmesine ve dolayısıyla nebîden hareketle nübüvvetin daha yakından tanıtılmasına gayret edilecektir.

I. DOĞRU OLMAK

Kur'an'da gerek peygamberlerin kendilerinin ve gerekse tebliğ ettikleri hususların doğru olduğuna dair pek çok ayet mevcuttur. Meryem sûresinde Hz. İbrâhim, İsmâil ve İdris'ten bahsedilirken "dosdoğru" peygamberler oldukları belirtilmiştir.[1] Allah Teâlâ'nın doğru olduğunu bildirdiği peygamberlerin her söylediğinin de doğru olması gerektiği, aksi takdirde O'nun kelamında yala-

1 bk. Meryem 19/41, 54, 56.

nın söz konusu olabileceği, bunun ise imkânsız olduğuna dikkat çekilmiştir. "Her ümmetten bir şahit, seni de bunlara şahit getirdiğimiz zaman..."[2] ayetinde belirtildiği gibi peygamberler insanlar üzerine Allah'ın şahitleridir. Bu şahitlerin ise yalancı olmaları hiçbir şekilde söz konusu değildir.[3]

Peygamberler için doğruluk (sıdk) hayatî bir önem arzeder. Allah'tan getirdikleri mesajları insanlara tebliğ etmek ve bu mesajlar ile uyumlu örneklik oluşturmak durumunda olan peygamberden, doğruluğu ihlal edecek herhangi bir yalan veya uygunsuz bir fiil sâdır olamaz. Böyle durumların sıradan insanlar için dahi tasvip edilmesi mümkün olmadığına göre, inandırıcı olmak durumundaki bir peygamber hakkında düşünülmesi asla mantıklı görünmemektedir. Bazen yalan söyleyebilen bir peygamberin halkının gözünde inandırıcılığı kalmaz, böylesinin tebliğ ettiği konularda ne zaman doğru ne zaman yalan söylediğini tesbit etmek ayrı bir problem teşkil ederdi.[4]

Kur'an'da peygamberlerin tebliğ ettikleri haberlerin doğru olduğu, cennet ehlinin halleri tasvir edilirken şöyle dile getirilmektedir: "Bizi bu mekâna eriştiren Allah'a hamdolsun. O'nun hidayeti olmasaydı burayı bulamazdık. Gerçekten bize daima Rabbimizin elçileri gerçeği getirip söylemiştir."[5] Ayrıca Hz. Mûsâ'nın Firavun'a: "Al-

2 en-Nisâ 4/41.

3 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXI, 223.

4 es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ'*, Dımaşk 1405/1985, s. 46; ayrıca bk. Beycûrî, İbrâhim b. Muhammed, *Şerhu Cevhereti't-Tevhîd*, Beyrut 1403/1983, s. 122; Âlûrî, Âdem Abdullah, *Felsefetü'n-nübüvve ve'l-enbiyâ' fî dav'i'l-Kur'ân ve's-Sünne*, Kahire 1403/1983, s. 142.

5 el-A'râf 7/43.

lah'a karşı gerçek olandan başkasını söylememek, bana düşen aslî bir görevdir..."[6] şeklindeki cümlesi ve Resûlullah (s.a.s.) kastedilerek "Doğruyu getirene ve onu tasdik edenlere gelince işte müttakîler onlardır."[7] meâlindeki ayetler de aynı konuyu teyit etmektedir.

اِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍۚ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍۜ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَۙ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍۜ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَۜ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْاَقَاوِيلِۙ لَاَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِۙ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَۘ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ

"O (Kur'an), elbette şerefli bir peygamberin sözüdür. O, bir şairin sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz! Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! (O) âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Eğer (Peygamber) bazı laflar uydurup bize iftira etseydi, elbette ondan sağ elini (gücünü, kuvvetini) alırdık. Sonra da can damarını keserdik. Sizden hiç kimse buna engel olamazdı."[8]

meâlindeki ayetler ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Bu ifadelere "Eğer peygamber söylemediğimiz şeyleri bize nisbet edecek olsaydı, ya yalanını ortaya çıkaracak ve iddiasını çürütecek şekilde karşı deliller getirirdik ya da bu sözü söyleyecek gücü kendisinden çekip almak suretiyle onu engellerdik. Neticede onu öldürürdük." şeklinde açıklık getirilmiştir.[9]

6 el-A'râf 7/105.
7 ez-Zümer 39/33.
8 el-Hâkka 69/40-47.
9 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, XVI, 82-83; Zemahşerî, *el-Keşşâf,* IV, 137; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXX, 118-119.

Nitekim Hz. Muhammed'in (s.a.s.) örnek ahlakı ona inanan inanmayan herkes tarafından kabul edilen bir gerçeklikti. O, herkese doğru olmayı tavsiye etmiş, doğruluğun iyiliğe, iyiliğin de cennete götüreceğini ifade etmiş; yalandan menetmiş, yalanın günaha, günahın da cehenneme götüreceğini beyan etmiştir.[10] Bazı hadîslerde bizzat Hz. Peygamber "sadık ve masdûk" (doğru olan ve doğruluğu kabul edilen) şeklinde nitelenir.[11] Ebû Süfyân Müslüman olmadan önce ticaret için gittiği Suriye'de Bizans İmparatoru Herakleios ile buluşmuş ve Herakleios'un sorması üzerine Hz. Peygamber'in kişiliği hakkında "O bize doğruluğu, iffetli olmayı ve akrabalık hukukunu gözetmeyi emrediyor."[12] şeklindeki ifadelerini paylaşmıştır.[13]

Peygamberin sıdkı ile yakından alâkalı bulunan diğer bir husus da mûcizedir. Çünkü Allah Teâlâ'nın yalancı bir kimseyi doğrulayıp destekleme bağlamında mûcize meydana getirmesi düşünülemez. Nitekim Mâverdî de (ö. 450/1058) nübüvvetin sıhhat şartlarını sıralarken, peygamberin buna ehil sayılabilmesi için söylediklerinin doğru olması, faziletinin ve olgunluğunun ortaya çıkmasına yönelik birtakım sıfatlarının bulunması gerektiğini, bu konuda bir eksikliğin mevcut bulunması halinde o kişinin nübüvvete ehil sayılamayacağını belirtmiş ve peygamberin doğruluğunu tasdik eder mahiyette mûcizenin gerekliliğini vurgulamıştır.[14]

10 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 3, 5, 7, 8, 9, 11; Buhârî, Edeb 69; Müslim, Birr 103-105.

11 Buhârî, Enbiyâ' 1, Kader 1.

12 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 262, 263; Buhârî, Bed'ü'l-vahy 6.

13 Daha geniş bilgi için bk. Kandemir, M. Yaşar, "Muhammed (Şahsiyeti)", *DİA*, XXX, 426; Çağrıcı, Mustafa, "Sıdk", *DİA*, XXXVII, 98-100.

14 Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed, *A'lâmü'n-nübüvve* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım Billâh), Beyrut 1407/1987, s. 56-57.

II. GÜVENİLİR OLMAK

Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Nûh,[15] Sâlih,[16] Lût,[17] Şuayb[18] ve Mûsâ'nın her biri kendisini:

اِنّ۪ي لَكُمْ رَسُولٌ اَم۪ينٌۙ

"Ben size (gönderilmiş), güvenilir bir elçiyim (resûlun emîn)."[19]

cümlesiyle tanımlamış ve takdim etmiştir. Bu ifadeyle peygamber, "Vahiy ve risalet konusunda ve aranızdaki işlerde ben hep güvenilir bir kişi olageldim. Benden size hıyanet gelmez. Size asla yalan haber vermedim... demek ister.[20]

Peygamberlerin kendilerine tevdî edilen ilahî risalet görevini yürütürken ekleme, azaltma, tahrîf veya değiştirme yapmaları mümkün olmadığı gibi: "Daha önce gelip geçen o peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir..."[21] cümleleriyle de ifade edildiği üzere tebliğ faaliyetleri esnasında karşılaşacakları zorluk ve sıkıntılardan çekinmezlerdi.[22] Peygamberin tebliğ ettiklerini değiştiremeyeceği:

15 bk. eş-Şu'arâ 26/107.
16 bk. eş-Şu'arâ 26/143.
17 bk. eş-Şu'arâ 26/162.
18 bk. eş-Şu'arâ 26/178.
19 ed-Duhân 44/18.
20 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Murteza Bedir), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008, XIII, 299; Zemahşerî, *el-Keşşâf,* III, 431; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXVII, 244.
21 el-Ahzâb 33/39.
22 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, XI, 359.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍۙ قَالَ الَّذ۪ينَ لَا يَرْجُونَ لِقَٓاءَنَا ائْتِ
بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَٓا اَوْ بَدِّلْهُۜ قُلْ مَا يَكُونُ ل۪ٓي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَٓائِ
نَفْس۪يۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَيَّۚ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي
عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ

"Âyetlerimiz kendilerine apaçık birer delil olarak okunduğunda, (öldükten sonra) bize kavuşmayı ummayanlar, "Ya (bize) bundan başka bir Kur'an getir veya onu değiştir" dediler. De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Eğer Rabbime isyan edecek olursam, elbette büyük bir günün azabından korkarım."[23]

şeklindeki ifadelerle vurgulanmış, onun ancak kendisine vahyedilenleri aynen nakledeceği teyit edilmiştir.[24]

"Kendisine güvenilen, hıyanet etmeyen, sözünde duran" anlamlarına gelen "el-emîn" sıfatı İslamiyet'ten önce de Hz. Muhammed (s.a.s.) için kullanılan bir sıfattı ve o, "Muhammedü'l-emîn" lakabı ile meşhur olmuştu. Allah Teâlâ'dan aldığı ilahî vahyi aynen tebliğ etmesi, tebliğ vazifesini gereği gibi yapması, etrafındakileri gözetmesi, akrabalarına bakması, işini görmekten âciz olanların işlerini görmesi, fakirlere yardım etmesi gibi özellikleriyle o, bu unvanını hayatı boyunca devam ettirmiştir.[25]

Allah'ın kendilerine tebliğ görevi verdiği peygamberlerin kendi yaşantılarında güvenilmeyen insan olmaları onların inandırıcılığını ve muhataplarına örnek olmalarını

23 Yûnus 10/15.

24 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XVII, 56; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, II, 424-425.

25 Algül, Hüseyin, "Emîn", *DİA*, XI, 111.

engeller, tebliğ ettikleri konulardaki hıyanetleri de tebliğin muhtevasına güvensizliği doğururdu. Peygamberler bu tür olumsuz özelliklerden uzak olmuşlardır.

III. SABIRLI OLMAK

Peygamberlerin önemli özelliklerden biri de tebliğ faaliyetleri esnasında karşılaştıkları güçlük ve sıkıntılara karşı sabırlı davranmalarıdır. İnsanların sahip olageldikleri inanç ve dünya görüşünü düzeltmeye çalışan, alışılagelmiş olandan farklı inanç, ibadet ve ahlak kaidelerinden oluşan bir hayat tarzı teklif eden ve bunların diğer insanlar tarafından kabul edilmesi yönünde gayret gösteren peygamberlerin birtakım zorluklarla karşılaşmamaları düşünülemezdi. Sabırlı olmaları yönünde Allah'ın teşviki ve mânevî desteği olmasaydı, peygamberlerin göğüs germeye çalıştıkları sıkıntılar karşısında çok daha zor şartlar içine düşmeleri kaçınılmaz olurdu. Onlar pek çok insanın katlanamayacağı zorluklara karşı sabırla mücadele etmişlerdir.

Kur'an'da "Allah bize yollarımızı dosdoğru göstermişken, biz ne diye ona tevekkül etmeyelim? Bize yaptığınız eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."[26] meâlindeki ayetle önceki peygamberlerin maruz kaldıkları eziyetler karşısında metanet gösterdikleri ifade edilmiş, pek çok ayette Resûlullah'a doğrudan sabır tavsiye edilmiştir.[27]

Nitekim, Ahkâf sûresinin son ayeti sabrı ve hakkın zaferini birleştiren bir üslup taşımaktadır:

26 İbrâhim 14/12.

27 bk. Yûnus 10/109; Hûd 11/115; en-Nahl 16/127; Sâd 38/17, el-Mü'min 40/55; Kâf 50/39; et-Tûr 52/48; el-Müzzemmil 73/10; el-Müddessir 74/7.

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُو۬لُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْۜ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَۙ لَمْ يَلْبَثُٓوا اِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍۜ بَلَاغٌۚ فَهَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ

"(Ey Muhammed!) O halde yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret. Onlar için acele etme. Onlar tehdit edildikleri azabı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün bir anından başka kalmadıklarını sanırlar. Bu bir duyurudur. Ancak yoldan çıkmış olan topluluk helak edilir."[28]

IV. ZEKÎ VE ANLAYIŞLI OLMAK

Kur'an'daki ilgili ayetler değerlendirildiğinde peygamberlerin zekî, kavrayış ve aklî muhakeme kabiliyetleri yönünden yetkin oldukları görülmektedir. Hz. İbrâhim'in, kavmini putlara tapınmaktan vazgeçirmek yolunda girdiği mücadelesinde onun kıvrak zekasını yansıtan ilginç örnekler mevcuttur. Kimsenin olmadığı bir zamanda tapınağa girip büyük olanı dışında putların hepsini kırması ve bu işi yapıp yapmadığı sorulduğunda: "Hayır, işte şu büyükleri yapmış olabilir, eğer konuşuyorlarsa kendilerine sorun" demesi, kavminin: "Sen de bilirsin ki onlar konuşmaz" şeklindeki sözlerine karşılık: "Peki, Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar vermeyen şeylere mi tapıyorsunuz?.. Aklınızı kullanmıyor musunuz?"[29] şeklindeki cevabı Hz. İbrâhim'in muhakeme kabiliyetine çarpıcı örnek teşkil etmektedir. Yine onun inanmayan hükümdar ile: "Benim Rabbim O'dur ki, yaşatır, öldürür." Hükümdar: "Ben de yaşatır, öldürürüm", İbrâhim: "Allah,

28 el-Ahkâf 46/35.

29 el-Enbiyâ 21/58-67.

güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir!"[30] şeklindeki münakaşası sonunda inkârcı hükümdar cevapsız kalır. Yine Hz. Nûh'a kavminin: "Ey Nûh! Bizimle mücadele ettin/tartıştın ve tartışmayı uzattın..."[31] diye hitap etmesi, onun tevhîd, nübüvvet ve meâdla ilgili hususların ispatında kavmiyle fikrî tartışmalarda bulunduğuna delalet eder.

Peygamberimize de:

اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّت۪ي هِيَ اَحْسَنُۜ

"(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et..."[32]

şeklinde hitap edilmesi onun delil getirme ve muhakeme yeteneğinin kemal derecede olduğunu gösterir.[33]

Eğer peygamberler zekâ ve aklî muhakeme yönünden yetkin şahsiyetler olmasalardı tebliğ ve ikna faaliyetlerinde başarılı olamazlardı.

V. KORUNMUŞLUK ('İSMET)

İslam düşüncesinde 'ismet, Allah Teâlâ tarafından korunmuşlukları anlamında peygamberlerin özelliklerinden biridir. 'İsmet, "Peygamberlerin güçleri yetmekle beraber, günahlardan uzak kalma melekeleridir"[34] veya

30 el-Bakara 2/258.
31 Hûd 11/32.
32 en-Nahl 16/125.
33 bk. es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ'*, s. 52-53; Âlûrî, Âdem Abdullah, *Felsefetü'n-nübüvve ve'l-enbiyâ' fî dav'i'l-Kur'ân ve's-Sünne*, s. 143.
34 Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, " 'ismet" md.

“peygamberlerin gerek sözlerinde, gerek fiillerinde kendilerini lekeleyecek ve itibarlarını düşürecek hatalardan korunmuş olmalarıdır” şeklinde tanımlanmıştır. İslam âlimleri nübüvvet için önemli görülen bu sıfatın mahiyeti ve peygamberlerin hangi tür fiil ve uygulamalarını kapsayacağı konusunda farklı görüşler ileri sürmüştür.

Kur’an’da, öncelikle peygamberlerin diğer insanlar gibi beşer[35] oldukları vurgulanmakta, kendilerinin de başkalarına tebliğ ettikleri şeylerden sorumlu oldukları[36] ancak Allah Teâlâ’nın onları hidayete erdirerek[37] peygamberlik görevine seçtiği belirtilmektedir.[38] Kur’an’da peygamberlerin ‘ismetini ifade ettiği kabul edilen bazı ayetler vardır. Hz. İbrâhim, İshâk ve Yâ‘kub hakkında:

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ
الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ

“Biz onları özellikle ahiret yurdunu düşünen ihlaslı kimseler kıldık. Doğrusu onlar bizim katımızda seçkin iyi kimselerdendir.”[39]

buyurulmuştur. Fahreddin er-Râzî, Allah’ın mutlak anlamda peygamberlerin hayırlılığına hükmettiği, bunun da tüm hayır özelliklerini kapsadığı için söz konusu ayetlerin peygamberlerin ‘ismetine delil olarak kullanıldığını,[40] aktarılan ayetlerin peygamberlerin

35 bk. el-İsrâ 17/94-95; el-Enbiyâ 21/8; el-Hac 22/75; el-Furkân 25/20.

36 bk. el-A‘râf 7/6-7; el-Ahzâb 33/7-8.

37 bk. el-En‘âm 6/90; Meryem 19/58.

38 bk. Âl-i İmrân 3/74; el-En‘âm 6/88; İbrâhim 14/11; en-Nahl 16/2.

39 Sâd 38/46-47.

40 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb,* XXVI, 217.

korunmuşluğuna delil kabul edilerek onların her işlerinde hayırlı ve seçkin olduklarına işaret edildiğini belirtmiştir.[41]

Özellikle peygamberlerin tebliğ ettikleri konularda yalan söylemekten ve gizlemekten korunduklarına dair ayetler mevcuttur.[42] Bu ifadelerde, onların kendilerine vahyedilmeyen şeyleri Allah'a nisbet etmeyecekleri, böyle bir ihtimalde yalanlarının ortaya çıkarılacağı, ya da bu sözleri söyleyecek gücün kendilerinden alınmak suretiyle engellenecekleri ifade edilmiştir.[43]

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ اِلَّٓا اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فٖٓي اُمْنِيَّتِهٖۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهٖۜ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ

“Senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermemiştik ki o, (bir şey) arzu ettiği zaman, şeytan onun arzusu içerisine mutlaka (onu dünya ile meşgul edecek bir düşünce) atmış olmasın. Fakat Allah, şeytanın attığını derhal iptal eder, sonra kendi ayetlerini sağlamlaştırır...”[44]

şeklindeki ayetin de peygamberlerin bilerek hata işlemekten korunmuş olsalar da yanılmaktan, şeytanın vesvesesinden korunmadıklarına, ancak şeytanın vesvesesinin onlardan uzaklaştırıldığına delalet ettiği belirtilmiştir.[45]

41 Fahreddin er-Râzî, *'İsmetü'l-Enbiyâ* (nşr. Muhammed Hicazî), Kahire 1406/1986, s. 43-44.

42 Bk. el-Mâide 5/67; Yûnus 10/15; el-Ahzâb 33/39; el-Hâkka 69/44-47.

43 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, XVI, 82-83; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 137; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXX, 118-119.

44 el-Hac 22/52.

45 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXIII, 54-55.

İmam Mâtürîdî, müminlerin ihtilaf ettikleri konularda Hz. Peygamber'i hakem yapıp onun verdiği hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça inanmış olmayacaklarını[46] ifade eden ayetten hareketle şayet korunmuş olmasaydı, Resûlullah'ın hükmettiği konuda diğerlerinin burukluk hissetmelerinin caiz olacağını; Allah ve Resûlunün bir işte hüküm verdiği takdirde artık inanmış bir erkek ve kadın için o işi kendi isteklerine göre seçme hakkının olmadığını[47] dile getiren ayete binaen de Peygamber masum olmasaydı hükmettiği konuda diğerleri için muhayyerliğin söz konusu olması gerektiğini belirtmiştir.[48]

Kur'an'da ilgili ayetler bir bütünlük içinde değerlendirildiğinde peygamberlerin korunmuş oldukları ortaya çıkmakta, ancak bunun nübüvvetten önce de olduğunu belirten ifadelere rastlanmamaktadır. Kur'an'da bu dönemle ilgili olarak üzerinde durulan husus, onların yaşadıkları toplumda güvenilir ve saygın insanlar olduklarıdır.[49] Başka bir ifadeyle Kur'an'da, kendilerine görev tevdî edildiğinde ilahî vahyi tebliğ etmekte kendi kişiliklerinden kaynaklanacak olumsuz durumlarla karşılaşılmayacak bir insan modeli çizilmektedir. İtikadî İslam mezheplerinden Mu'tezile, nübüvvetten önce de peygamberleri korunmuş kabul etmiş, bu dönemde dahi peygamberlerin günah işlemelerini, gönderilmelerindeki hikmet ve amaca ters düşmesi ve tebliğlerine muhatap olacak insanların nefret etmelerine sebep teşkil etmesi açısından uygun görmemiştir. Ehl-i Sünnet'in korun-

46 bk. en-Nisâ 4/65.

47 bk. el-Ahzâb 33/36.

48 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Muhammed Boynukalın), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005, III, 312.

49 bk. Yûnus 10/16; Hûd 11/62; el-Kasas 28/26.

muşluğu peygamberlikle birlikte başlatması Kur'an'daki yaklaşım açısından daha tutarlı görünmektedir.

Nübüvvetten sonra Kur'an'da öncelikle üzerinde durulan hususlar, peygamberlerin tebliğiyle yükümlü oldukları konularda hilâf-ı hakîkat beyanlarda bulunmaktan, vahyi gizlemekten[50] ve tevhîd anlayışından sapıp şirke düşmekten[51] kesinlikle korunmuş olduklarıdır. Yine onların güvenilirliklerini zedeleyecek özelliklerden ve tebliğ ettikleri ile çelişkiye düşerek muhataplarının teveccühlerini kaybetmelerine sebep olacak fiillerden de uzak oldukları görülmektedir.[52] Bu anlamda itikâdî mezheplerin, peygamberlerin tebliğ ve iman konularında korunmuşlukları ile ilgili görüşleri Kur'an açısından da desteklenmektedir.

Fakat mezheplerin, peygamberlerin büyük, küçük ve nefret uyandıran küçük günahlardan masumiyetlerine dair geliştirdikleri görüşlerinin daha çok kendi kelamî sistemlerinin yapısıyla uyumlu olacak tarzda şekillendiği görülür. Bunda, mezheplerin nübüvvet görüşlerinin genel karakteri ile içinde yaşadıkları toplumun telakkilerinin etkin olduğu düşünülebilir. Kur'an'da sunulan korunmuşluk ('ismet) anlayışı itikâdî mezheplerin geliştirdiği tarzda karmaşık değildir. Kur'an'da peygamberlerin tevhîd inancı konusundaki masumluklarını zaten belirtmeye gerek olmamakla birlikte tebliğde korunmuşluklarının iyice vurgulandığı, fiil ve davranışlarında ise hataya düştüklerinde o şekilde terkedilmeyip Allah tarafından uyarıldıkları ve doğru yola iletildiklerinin ifade edildiği

50 bk. el-Mâide 5/67; Yûnus 10/15; el-Ahzâb 33/39; el-Hâkka 69/44-47.

51 bk. el-Enbiyâ 21/25; ez-Zümer 39/65.

52 bk. Hûd 11/88.

görülür. Peygamberlerin uyarıldığını gösteren ayetlerin çoğu da onların bazı içtihadî hatalara düştüklerini ve daha sonra Allah Teâlâ tarafından daha iyiye doğru yöneltildiklerini ortaya koymaktadır.

Şîa'ya göre peygamberler ve imamlar, doğumlarından itibaren büyük-küçük, nefret edilen-edilmeyen kasten ve sehven günah işlemekten; her türlü hata, yanılma ve unutmadan masumdurlar, onlar işlerini başından sonuna kadar kemâl vasıflarıyla yerine getirirler.[53]

VI. TEBLİĞDE BULUNMAK

Allah Teâlâ peygamberleri, kendi emir ve nehiylerini, dinin çeşitli hükümlerini insanlara ulaştırmak üzere görevlendirmiştir. Bu anlamda onların asıl fonksiyonunu, kendilerine vahyedilenleri insanlara aktarmak, onları Allah'ın yoluna çağırmak ve hayırlı sonla müjdelemek, inanmayanları da karşılaşacakları azabla uyarmak oluşturmuştur.[54]

Kur'an'da peygamberlerin öncelikli görevlerinin tebliğ olduğu, "(Ey Muhammed) sana ancak tebliğ etmek düşer, hesaba çekmek yalnız bize aittir.",[55] "Peygamberlerin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi?"[56] şeklindeki ifadelerle defalarca belirtilir.[57]

53 bk. Bulut, Mehmet, "İsmet", *DİA*, XXIII, 136.

54 es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ'*, s. 49; Ömer Süleyman el-Eşkar, *er-Rusül ve'r-risâlât,* Küveyt 1985/1405, s. 43; Âlûrî, Âdem Abdullah, *Felsefetü'n-nübüvve ve'l-enbiyâ' fî dav'i'l-Kur'ân ve's-Sünne*, s. 143.

55 er-Ra'd 13/40.

56 en-Nahl 16/35.

57 bk. el-Mâide 5/99; en-Nahl 16/82; el-Ahkâf 46/23. Kur'an'da peygamberlerin ilahî vahyi insanlara ulaştırma faaliyetleri, "iletmek, ulaştırmak" anlamlarında "belleğa" (el-Mâide 5/67;

Allah Teâlâ'nın gönderdiği peygamberler sadece ilahî vahyin tebliğcileri olmuş, hiçbir zaman insanları tebliğ ettiklerini kabule zorlayıcı bir rol oynamamışlardır. Peygamberlere itaat da Allah'a itaat sayılmıştır.[58] İnsanın yaratılışındaki temel gaye olan Allah'a kulluğu gereğince yerine getirebilmesi bağlamında peygamberin tebliği hayatî önem taşımaktadır. Kur'an'da "Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun"[59] buyurulmaktadır. Peygamberlerin kendilerine indirilen ilahî vahyi insanlara aktarmakta kendi iradeleriyle tasarrufta bulunmaları mümkün olmayıp ne vahyolunduysa aynen iletmek durumundadırlar.

فَلِذٰلِكَ فَادْعُۚ وَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْۚ وَقُلْ اٰمَنْتُ
بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْۜ اَللّٰهُ رَبُّنَا
وَرَبُّكُمْۜ لَنَٓا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْۜ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْۜ اَللّٰهُ
يَجْمَعُ بَيْنَنَاۚ وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُۜ

"(Ey Muhammed!) Bundan dolayı sen çağrıya devam et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heva ve heveslerine uyma ve şöyle de: "Ben Allah'ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbi-

el-A'râf 7/62, 6), "uyarmak, ikaz etmek" anlamlarında "enzere" (el-En'âm 6/51, 130; el-A'râf 7/63; 69; eş-Şu'arâ 26/214), "müjdelemek" anlamında "beşşere" (el-İsrâ 17/105; el-Ahzâb 33/45), "çağırmak, davet etmek" anlamlarında "de'â" (en-Nahl 16/125; el-Kasas 28/87) ve "kendilerine vahyolunanı okumak" anlamında "telâ" (el-Kehf 18/27; el-Ankebût 29/45) fiilleri ile ifade edilir.

58 Reşîd Rızâ, *el-Vahyü'l-Muhammedî,* Kahire 1408/1988, s. 130

59 el-Mâide 5/67.

nizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz sizedir. Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Dönüş de ancak O'nadır."[60]

şeklindeki cümlelerle hitabolunarak Peygamberimize insanları ayrılığa değil birliğe çağırması, Allah'ın kendisine emrettiği gibi olması ve etrafındakileri O'na davet etmesi emredilmiş, bunu yaparken de ayrılığa düşenlerin batıl heveslerine uymaması yönünde uyarılmıştır. Dolayısıyla peygamber tebliğinde sadece Allah'ın emirlerini dikkate almak, başkalarının doğru olmayan görüşlerine uymaktan uzak durmakla yükümlü tutulmuştur.

Öte yandan peygamberlerin tebliğ faaliyetinin bir başka boyutu da Allah Teâlâ'nın kendilerine vahyettiği mesajın kapalı kısımlarını insanların anlayacağı şekilde açıklamaktır. "İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana bu Kur'an'ı indirdik"[61] ayetiyle Hz. Peygamber'in açıklayıcı rolüne, insanların da bu beyanlara muhtaç olduğuna işaret edilmiştir. Kur'an'ın kolayca anlaşılan (muhkem) kısımları olduğu gibi, izahı gerektiren (mücmel) kısımları da vardır. Bunları Peygamberimiz zaman zaman açıklamış, anlaşılır hale getirmiştir.[62] Resûl-i Ekrem bazı ayetleri sözlü olarak açıkladığı gibi, namaz, zekât, hac gibi ibadetlerle ilgili ayetleri hem söz hem de fiille açıklamış, kolayca uygulanır hale getirmiştir. Söz konusu hususlar tebliğ edildiği halde gerekli açıklamalarla belirgin hale getirilmemiş olsaydı, tebliğiyle amaçlanan hedef elde edilemeyecekti.

60 eş-Şûrâ 42/15.

61 en-Nahl 16/44; ayrıca bk. en-Nahl 16/64; ez-Zuhruf 43/29; ed-Duhân 44/13.

62 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XX, 37-38.

Kur'an'da peygamberin tebliğ faaliyetinin mahiyeti belirlenirken, onun faaliyetinin sınırları da çizilmiştir. "Eğer yüz çevirirlerse, bilesin ki biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen sadece uyarmaktır.",[63] "Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onlar üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.",[64] "Çünkü sen ancak öğüt vericisin, onların üzerine bir zorba değilsin."[65] meâlindeki ayetlerle peygamberin sadece insanlara mesajı ulaştırmakla görevli olduğunun vurgulandığı, onları kabul etmeleri için zorlamamakla uyarıldığı görülür.

Netice olarak peygamberler kendilerine ne vahyolunduysa, eksiltme veya ekleme yoluna gitmeden, olduğu gibi tebliğ etmekle yükümlüdürler. Tebliğ faaliyetinde sadece Allah Teâlâ'dan korkup başkalarının isteklerine uymamak, tamamen Allah'a güvenmek durumundadırlar. Tebliğ edilen mesajı açıklamak ve insanların kolayca anlamasına yardımcı olmak da tebliğ faaliyetinin bir başka yönünü teşkil etmektedir. Peygamberlerin ilahî vahyi insanlara ulaştırmakta söz konusu samimî gayretlerinin ötesinde, onları zorlamamaları, kendilerini de gereksiz sıkıntılara sokmamaları, bir şekilde karşılaşacakları zorluklara karşı da sabırlı davranmaları tavsiye edilmiştir.[66]

63 eş-Şûrâ 42/48.

64 el-En'âm 6/107.

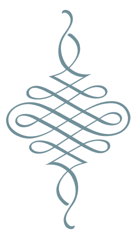
65 el-Ğâşiye 88/21-22.

66 Bu konuda bk. Önkal, Ahmet, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Konya 1987, s. 200-201.

BEŞİNCİ BÖLÜM

VAHİY

Kur'an'da vahiy anlayışı, genel anlamda "Allah'ın kendi iradesini seçmiş olduğu peygamberlere çeşitli yollarla bildirmesi" şeklinde ifade edilebilir. Allah Teâlâ'dan insana yönlendirilmiş olan bu ilişki aşkın (müteâl) bir nitelik arzeder. İlahî alandan beşerî alana bilgi akışını sağlayan bu iletişimin mahiyeti, zamanı ve şekli tamamen Allah'ın iradesiyle belirlenmiştir. Kur'an'da vahiy olayını dile getiren değişik fiiller ve ifade tarzları kullanılır. Ancak bir tecrübe olarak vahyin mahiyetiyle ilgili beyanlara rastlanmaz. Fakat Allah'ın mesajını peygamberlerine hangi şekillerde ulaştırdığına dair bazı bilgiler mevcuttur.

Kur'an'da ilahî bilginin peygamberlere aktarılmasını ifade eden temel fiil "fısıldamak, telkin etmek, süratli bir şekilde işaret etmek, yazı yazmak, ilham etmek" manalarına gelen, "vahy" kökünün "if'âl" kalıbıdır. Vahyi terim olarak, "Allah'ın, peygamberlerine dilediği bilgileri doğrudan veya bir vasıta ile kendisinden geldiğine şüp-

he edilmeyecek şekilde ve alışılmamış bir tarzda gizlice bildirmesidir” diye tanımlamak mümkündür.[1] Vahyin Allah tarafından peygamberlerine indirilmesini belirtmek için “yukarıdan aşağıya inmek; bir yere konaklamak, misafir olmak” anlamlarına gelen “nüzûl” kökünden türeyen ve “bir şeyi yüksekten aşağıya nakletmek, def‘aten indirmek” manasındaki “inzâl” ve “tedricî olarak indirmek, nakletmek” anlamında “tenzîl” kelimeleri kullanılmaktadır.[2]

I. İLAHÎ HİTABIN ŞEKİLLERİ

Şûrâ sûresinin:

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَٓائِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ

“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur, yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini bildirir. O yücedir, hakîmdir.”[3]

meâlindeki ayetinde Allah-peygamber iletişiminin farklı şekilde cereyan ettiği ifade edilmiştir.

A. Vasıtasız ve Aracısız “Vahiy”

Vahyin bu şekli ile genel manada vahiy değil onun sadece bir şekli kastedilmektedir ve herhangi bir vasıta olmadan ilham, mananın kalbe aktarılması veya rüya yoluyla ger-

1 Ebü’l-Bekâ, *el-Külliyyât*, “vahy” md. ; Muhammed Abduh, *Risâletü’t-tevhîd* (nşr. M. Reşîd Rızâ), Kahire 1353, s. 109; Elmalılı, *Hak Dini*, III, 1526-1527.

2 Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “nzl” md. ; Ebü’l-Bekâ, *el-Külliyyât*, “ ‘inzâl”, “tenzîl” md.leri.

3 eş-Şûrâ 42/51.

çekleşir. Hz. Mûsâ'nın annesine,[4] ayrıca Hz. İbrâhim'e Hz. İsmâil'i kurban etmesi[5] için yapılan vahyin rüya ile gerçekleştiği yönünde rivayetler bulunmaktadır.[6] Bazı müfessirler vahyin bu şeklinin peygamber olmayanlar için de gerçekleştiğini belirtmişler, Hz. Mûsâ'nın annesi peygamber olmadığına göre onun için söz konusu olan vahyin peygamberlerinki ile aynı türden olamayacağını ileri sürmüşlerdir.[7] Peygamber, vahyin kalbine Allah tarafından bırakıldığından şüphe etmeyecek şekilde kesin bir bilgiye sahip olur. Peygamberler dışındaki insanlara vâki olan ilham ise kesin bilgi kaynağı sayılmaz.[8]

Rüya Kur'an'da doğrudan bir vahiy şekli olarak takdim edilmemekle birlikte Hz. İbrâhim'e oğlunu kurban etmesi yönündeki emrin rüyada verilmesi[9] ve Hz. Âişe'den rivayet edilen: "Resûlllah'a gelen vahiy, uykuda rüyay-ı saliha (sadıka) şeklinde başlamıştı, gördüğü her rüya sabah aydınlığı gibi açık seçik gerçekleşirdi"[10] şeklindeki hadîsten hareketle sadık rüyanın da bir çeşit vahiy şekli olduğu kabul edilmiştir.[11]

4 Tâhâ 20/37-38. Müfessirler Hz. Mûsâ'nın annesine gerçekleşen vahyin ilham yoluyla olduğu şeklindeki farklı bir görüşü de aktarırlar (Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXII, 51).

5 bk. es-Sâffât 37/102.

6 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 409; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXVII, 186.

7 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXII, 51-52.

8 Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer, *Şerhu'l-'akâ'idi'n-Nesefiyye* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1407/1987, s. 22.

9 bk. es-Sâffât 37/102-105.

10 Buhârî, Bed'ü'l-Vahiy 3.

11 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 409; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXVII, 186; Mâverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, s. 49; Ömer Süleyman el-Eşkar, *er-Rusül ve'r-risâlât*, s. 62-63.

B. Perde Arkasından Konuşmak

Allah'ın perde arkasından konuşmasının anlamı, görülemeyeceği şekilde konuşması demektir. Aslında engel kalkmış olsa bile yine Allah'ı görmek âlimlerin çoğunluğuna göre mümkün olmayacaktır. Hz. Mûsâ'ya Tûr dağında gerçekleşen vahiy bu türdendir.[12]

C. Elçi Vasıtasıyla Vahiy

Allah'ın peygamberlere hitabının üçüncü şeklinde Cebrâil isimli melek vahye aracılık etmektedir. Cebrâil ya bir insan suretinde ya da aslî şekliyle ilahî mesajı ulaştırır.[13] Hz. Peygamber: "Bazen melek bana insan şeklinde görünür, benimle konuşur ve ben de söylediğini iyice öğrenmiş olurum."[14] buyurarak vahyin bu türüne açıklık kazandırmıştır. Meleğin aracılık yapması ulûhiyet âlemi ile insanî tabiatın birbirine benzememesi sebebiyle aralarında doğrudan bir ilişkinin kurulamaması şeklinde izah edilmiştir. Vahyin gelişi çoğunlukla bu şekilde gerçekleşmiş, bu tür vahyin ifade ettiği zarûrî ilmin daha yüksek olduğu kabul edilmiştir.

Kur'an'da vahyin mahiyetine dair ifadelere rastlanmamakla birlikte, vahyin peygambere ulaştırılmasında ve peygamber tarafından hiçbir değişikliğe uğratılmadan insanlara tebliğ edilmesinde son derece hassas davranıldığı görülmektedir. Onun mahiyeti Allah ile peygamberleri arasında nübüvvetin bir sırrı olarak kalmıştır. Buna rağ-

12 bk. Meryem 19/52.

13 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Murteza Bedir), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008, XIII, 214; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 409; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXVII, 188-189; a.mlf., *K. Nübüvvât*, s. 8-9; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4255-4256. Ömer Süleyman el-Eşkar, *er-Rusül ve'r-risâlât*, s. 63.

14 Buhârî, Bed'ü'l-Vahiy 3.

men İslam âlimleri bu konuyu tartışmaktan, görüş beyan etmekten de geri duramamışlardır. Vahyin lafız ve manadan ibaret olduğu, Cebrâil'in onu Levh-i Mahfûz'dan bu şekilde alıp indirdiği ifade edilmiştir. Cebrâil'in sadece manaları indirdiği, Peygamberimizin de onları anlayıp Arapça ifade ettiği kanaatine varanlar olmuş ve "Uyarıcılardan olasın diye onu güvenilir Rûh (Cebrâil) senin kalbine apaçık Arapça bir dil ile indirmiştir."[15] ayetini de delil göstermişlerdir. Bir diğer görüş de, Cebrâil'e sadece mananın ilkâ edildiği, onun da bu manaları Arapça ifade ettiği ve öylece indirdiği şeklindedir.[16] Celâleddîn es-Süyûtî (ö. 911/1505) Cebrâil'in Kur'an'ı mana ve lafzı ile aktardığını ifade etmiştir. Çünkü Kur'an'ın lafzı ile ibadet (ta'abbüd) edildiği gibi bu lafız i'câza (Kur'an'ın lafız ve mana yönünden mûcize oluşuna) da konu teşkil eder. Hiç kimse onun yerine geçebilecek bir lafız getirmeye güç yetiremez.[17]

Öte yandan vahyin lafzen tesbitinin ve öylece korunmasının önemi ve gerekliliği Kur'an'da da vurgulanmıştır. Hz. Peygamber, vahyi alırken onun kelime ve cümlelerini olduğu gibi ezberlemenin ve korumanın son derece gerekli olduğunu gayet iyi biliyordu. Nitekim bu husustaki telaşı "Onu çabucak tekrarlamak için dilini hareket ettirme. Onu (senin kalbinde) toplamak ve (sana) okutmak bize düşer. Sana Kur'an'ı okuduğumuz zaman okunuşunu takip et."[18] ayetleriyle uyarılmış ve rahatlatılmıştır.

Hz. Peygamber Kur'an'ı lafız ve mana olarak almış ve öylece tebliğ etmiştir. Kur'an'ın vahyinde lafız ve mana

15 eş-Şu'arâ 26/193-195.

16 es-Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahman, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1407/1987, I, 96.

17 es-Süyûtî, Celâleddîn, *el-İtkân*, I, 97-98.

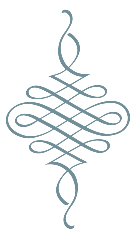
18 el-Kıyâme 75/16-18.

ayrımından bahsetmek Kur'an açısından tutarlı görünmemektedir. Kur'an'ın vahyedilişindeki değişmezliği yanında "Kur'an'ı biz indirdik onun koruyucusu da elbette biz olacağız!"[19] ayetiyle ilahî mesajın sıhhatinin zaman aşımının üzerinde olduğu da müjdelenmiştir.

19 el-Hicr 15/9.

ALTINCI BÖLÜM

MÛCİZE

Kur'an-ı Kerîm'de Allah tarafından nübüvvetle görevlendirilen kimselerin doğruluklarını kanıtlamak amacıyla tabiat kanunlarını aşan bazı olaylarla desteklendiği belirtilir.[1] İslam düşüncesinde bu tür hârikulâde hal veya olaylara mûcize denir. Kur'an'da peygamberlerin nübüvvetlerini ispat bağlamında birtakım mûcizeler de aktarılır.

"Mûcize", "yapamamak, güç yetirememek" anlamlarındaki " 'acz" kökünden "âciz bırakmak, güç yetiremediğini ortaya çıkarmak" manasındaki "i'câz" masdarından türetilmiş ism-i fâildir. Sözlükte "âciz bırakan" anlamına gelmektedir.[2] Terim olarak mûcizeye pek çok tanım getirilmiştir. Nûreddîn es-Sâbûnî (ö. 580/1184) mûcizeyi, "İnkâr edenlere meydan okuduğu bir sırada, nübüvvet iddia eden şahsın elinde tabiat kanunlarına ay-

1 bk. el-Bakara 2/60, 87, 253; el-Hadîd 57/25.

2 Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, " 'acz" md. ; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, " 'i'câz" md.

kırı olan bir hadisenin, benzerini getirmekten inkârcıları âciz bırakacak tarzda, meydana gelmesidir" şeklinde tanımlamıştır.[3] Bâkıllânî (ö. 403/1013) mûcizenin sadece Allah'ın kudretiyle gerçekleştiği ve melek, insan ve cinlerden hiçbirinin buna güç yetiremeyeceği hususlarına dikkat çekmiştir.[4] İbn Teymiyye de (ö. 728/1328) mûcizenin Allah'ın fiili olduğunu, peygamberin nübüvvetini desteklediğini, böyle bir fiil, nübüvvetten önce meydana gelmişse delil teşkil edemeyeceğini belirtir.[5]

Kur'an'da mûcizeyi ifade etmek üzere kullanılan kelimelerden biri "açık alâmet, delil, işaret, nişan, ibret" anlamlarını taşıyan "âyet"tir.[6] Kur'an'da aktarılan bazı mûcizevî hal ve olaylar "aklî ve/veya hissî olsun delaleti açık olan delil veya şahit, hüccet ve kesin belge" anlamlarını taşıyan "beyyine" kelimesiyle de ifade edilmektedir.[7] Mûcize karşılığında kullanılan Kur'anî terimlerden biri de "hak ile bâtılı birbirinden ayıran kesin delil" anlamındaki "burhân"dır.[8]

I. MÛCİZE ÇEŞİTLERİ

Kelam âlimleri mûcizeleri idrak edilmeleri açısından genelde üçe ayırırlar:

3 Nûreddîn es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî usûli'd-dîn*, s. 46.

4 Bâkıllânî, Kâdî Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib, *Kitâbü'l-Beyân 'ani'l-fark beyne'l-mu'cizât ve'l-kerâmât* (nşr. Richard J. McCarthy) Beyrut 1958, s. 8-9.

5 İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm, *Kitâbü'n-Nübüvvât*, Kahire 1405/1985, s. 28.

6 bk. el-Bakara 2/118; el-Mâide 5/114; el-En'âm 6/37; el-A'râf 7/73.

7 bk. el-Bakara 2/92, 213, 253; el-Mâide 5/32, 110; el-A'râf 7/73, 101; Yûnus 10/74; Hûd 11/53; İbrâhim 14/9; en-Nahl 16/44; Tâhâ 20/72; el-Mü'min 40/22, 28, 34; et-Teğâbun 64/6.

8 bk. el-Bakara 2/111; en-Nisâ 4/174; el-Enbiyâ 21/24; el-Kasas 28/32; el-Mü'minûn 23/117.

A. Hissî Mûcizeler

Bu tür mûcizeler insanların duyularına hitap eder. Allah Teâlâ'nın izni, iradesi ve gücüne bağlı olarak gerçekleşen hissî mûcizeler tabiat kanunlarını aşan ilahî fiillerdir.[9] Bunlar hiçbir şekilde sadece peygamberlerin veya onlardan ısrarla talepte bulunan insanların istekleriyle gerçekleşmez. Kur'an'da ve sahih hadîslerde, Allah Teâlâ'nın dilemesi ve izni ile gerçekleşen, bu tür mûcizelere pek çok kez rastlanmaktadır.

B. Aklî (Mânevî) Mûcizeler

"Mânevî mûcize" veya "bilgi mûcizesi" diye de anılan bu tür mûcizeler, insanların akıl yürütme kabiliyetlerine hitap eden ve onları aklî delillerle baş başa bırakan gerçeklerden oluşur. Bunlar düşünmekle algılanabilen hususlar olup hissî mûcizelerde olduğu gibi belirli bir zaman ve mekânla sınırlı tikel hârikulâde olaylardan ibaret değildir. Peygamberlerin güvenilir, güzel ahlak sahibi olmaları, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaları, ilahî mesajı bizzat uygulayarak insanlara örnek teşkil etmeleri, tebliğ ettikleri hususların erdemli bir toplum için vazgeçilemez ilkeler konumunda bulunması, tebliğ ettikleri vahiy ürünü metnin muhteva ve lafız bakımından erişilmez bir üstünlük taşıması gibi hususlar bu tür mûcizelerin kapsamına girer.

C. Haberî Mûcizeler

Peygamberlerin herhangi bir beşerî bilgi edinme yolunu kullanmadan doğrudan Allah Teâlâ'dan veya melek aracılığıyla aldıkları vahiylere dayanarak verdikleri haberler-

9 el-Mü'min 40/78.

den oluşur. Hz. Îsa'nın insanların evlerinde ne yedikleri-ni ve ne sakladıklarını haber vermesi, Hz. Peygamber'in geçmiş peygamberlerle kavimleri arasında geçen olayları ve bu olaylarda cereyan eden konuşmaları ayrıntılı olarak bilip bunları Ehl-i kitap âlimlerinin yanında nakletmesi, Bizanslılar'ın İranlılar'ı savaşta mağlûp edeceklerini, Kis-râ'nın saltanatının yıkılacağını, İslam dininin doğuda ve batıda yayılacağını önceden haber verip bunların daha sonra aynen gerçekleşmesi bu nevi mûcizelerdendir.[10]

II. KUR'AN'DAKİ MÛCİZELER

Kur'an-ı Kerîm'de bazı peygamberlere verilen hârikulâde olaylar, mûcizeler aktarılmaktadır. Hz. İbrâhim, kavmi-nin tapınmakta olduğu putları gizlice kırmış, kavmi bu işten onu sorumlu tutmuşlar ve ateşte yakmak suretiyle onu cezalandırmaya karar vermişlerdir. Onu yaktıkları büyük bir ateşe atmışlar. Allah Teâlâ: "Ey ateş! İbrâhim için serinlik ve esenlik vesilesi ol!"[11] buyurarak onu ate-şin yakıcılığından kurtarmıştır. Böylece Allah Teâlâ Hz. İbrâhim'i putperest kavminin tuzak kurma teşebbüsle-rinden kurtarmış, Hz. İbrâhim'i Lût ile birlikte kavimle-rinin bulunduğu yerlerden alarak daha emin ve bereketli bölgelere ulaştırmıştır.[12]

Hz. Sâlih Semûd kavmini Allah'a karşı gelmekten sakın-maya ve O'na itaat etmeye davet etmiştir. Fakat onlar bu davetlere kulak vermeyip kendisini büyülenmiş olmakla suçlamış[13] ve "Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer

10 Nûreddîn es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî usûli'd-dîn*, s. 50-51; ayrıca bk. Bulut, Halil İbrahim, "Mûcize", *DİA*, XXX, 350-352.

11 el-Enbiyâ 21/69.

12 bk. el-Enbiyâ 21/68-71.

13 bk. eş-Şu'arâ 26/141-153.

doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mûcize getir."[14] şeklinde bir talep ile karşılık vermişlerdir. Bu talep üzerine Hz. Sâlih mûcizesini: "İşte (mûcize) bu dişi devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir. Ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi muazzam bir günün azabı yakalayıverir." şeklindeki ifadeleriyle sunmuştur.[15] Deve, Hz. Sâlih'in kavmi ile belli bir süre yaşamıştır. Bir süre sonra içlerinden kötü niyetli bazı insanlar deveyi kesmişler, bunun üzerine şiddetli bir zelzele ile mahvedilmişlerdir.[16]

Hz. Ya'kûb'un oğulları yıllardır ayrı oldukları ve kendisinden de hiç haber alamadıkları kardeşleri Hz. Yûsuf'u bir süre sonra bazı olaylar neticesinde bulurlar. Bunu babalarına müjdelemek için Mısır'dan ayrıldıklarında onlardan çok uzakta bulunan Hz. Ya'kûb etrafındakilere: "Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Hz. Yûsuf'un kokusunu alıyorum!"[17] demiş, "onlar da: "Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığını bırakamadın" diye karşılık vermişlerdir. Nihayet Yûsuf'un gömleğini taşıyan müjdeci gelip onu Hz. Ya'kûb'un yüzüne koyunca görmeyen gözleri hemen görmeye başlamıştır.[18]

Kur'an'da ifade edildiğine göre Allah Teâlâ Hz. Mûsâ'yı, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkararak kurtarmak üzere, Firavun'a göndermeden önce onu bir anlamda bu göreve hazırlamış ve kendisine asâ mûcizesi ile parlayan el (yed-i beyzâ) mûcizelerini vermiştir.[19] Firavun ve etrafındakiler Hz. Mûsâ'nın göstermiş olduğu mûcizeleri sihir ola-

14 eş-Şu'arâ 26/154.
15 eş-Şu'arâ 26/155-156.
16 bk. eş-Şu'arâ 26/157-158.
17 Yûsuf 12/94.
18 bk. Yûsuf 12/95-96.
19 Tâhâ 20/17-23; ayrıca bk. en-Neml 27/12; el-Kasas 28/32.

rak nitelendirip kendi sihirbazları ile yarışmaya davet etmişlerdir.[20] Düzenlenen bir yarışmada sihirbazlar maharetlerini sergilemişler, ip ve sopaları koşuyor gibi göstermeyi başarmışlardır. Gördüğü manzaralar karşısında korkmaya[21] başlayan Hz. Mûsâ'ya Allah Teâlâ korkmamasını, üstün gelecek olanın kesinlikle kendisi olduğunu bildirmiş ve "Sağ elindekini at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir."[22] buyurmuştur. "Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar; "Harun'un ve Mûsâ'nın Rabbine iman ettik." dediler."[23]

Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ'ya "dokuz açık ayet" (tis'a ayâtin beyyinâtin) verildiği ifade edilmektedir.[24] Bazı müfessirler bunların A'râf sûresinde yer alan (7/133) tufan, çekirge, kımıl (haşerât), kurbağa ve kan gibi mûcizelerden oluştuğunu ifade ederler.[25]

Hz. Mûsâ, İsrailoğullarını Mısır'dan gizlice kaçırmış, fakat Firavun ve adamları arkalarına düşerek kendilerine yetişmiştir. İsrailoğulları bir ara nerede ise yakalandıklarını sanmışlardı. Bunun üzerine Allah: "Asân ile denize vur!"[26] diye emretmiş, Mûsâ Allah'ın emrini yerine getirince deniz yarılmış ve kavmi karşıya geçip kurtulmuştur. İsrailoğullarını yakalamak niyetiyle denize giren ötekilerin hepsi de boğulmuştur.[27] Yine Hz. Mûsâ kavmiyle birlikte Mısır'dan çıkıp çölde ilerlerken suya ihtiyaç duymuşlardı. Allah'ın emriyle asâsını taşa çarpmış, taştan oniki göze su fışkırmıştır. Onlara Allah tarafın-

20 bk. Tâhâ 20/65.
21 bk. Tâhâ 20/67.
22 Tâhâ 20/69.
23 Tâhâ 20/70.
24 bk. el-İsrâ 17/101.
25 bk. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XIV, 216-218.
26 eş-Şu'arâ 26/63.
27 bk. eş-Şu'arâ 26/63-66.

dan kudret helvasıyla bıldırcın eti indirilmiş ve bunlarla beslenmişlerdir.[28]

Hz. Süleymân'la ilgili olarak karıncanın konuşmasını anlaması[29], kuşlarla konuşması[30], Sebe' melikesinin tahtının çok kısa bir süre içinde getirilmesi[31] gibi hârikulâde olaylar aktarılmaktadır.

Kur'an'da Hz. Îsâ hakkında ise çamurdan yaptığı kuşa üflediğinde canlanması, körü ve alacalıyı iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi, insanların evlerinde ne yeyip, ne biriktirdiklerini bilmesi,[32] havârîlerine gökten sofra indirmesi[33] gibi genelde tıbbî konularda cereyan etmiş olan mûcizeler aktarılmaktadır.

Buraya kadar verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere peygamberler genelde kendi dönemlerinde revaçta olan ve ilgi duyulan bir alanda hârikulâdelikler göstermek suretiyle nübüvvet iddialarının doğruluğu konusunda insanları ikna etmeye çalışmıştır.[34] İnsanları önem verdikleri ve ilgi gösterdikleri konularda âciz bırakmak onlara tesir etmek yönünden daha tutarlı görünmektedir. Nitekim Hz. Mûsâ zamanında sihirbazlık ilerlediğinden ona verilen en önemli mûcize, sihirbazları dahi âciz bırakacak tarzda olmuş,[35] Hz. Îsâ döneminde tıp ilmi revaçta olduğu için onun mûcizeleri tıbbî konularda gerçekleşmiştir.[36]

28 bk. el-A'râf 7/160.
29 bk. en-Neml 27/18-19.
30 bk. en-Neml 27/16, 20-28.
31 bk. en-Neml 27/38-42.
32 bk. Âl-i İmrân 3/49; el-Mâide 5/110.
33 bk. el-Mâide 112-115.
34 bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, s. 572.
35 Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, s. 572; Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, s. 21.
36 Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, s. 572.

Son peygamber olan Hz. Muhammed'in (s.a.s.) en büyük mûcizesi ise Kur'an-ı Kerîm olmuştur. Nitekim muhtelif ayetler onun mûcizesi olarak Kur'an'ın kendisini takdim etmektedir.[37] Fahreddin er-Râzî, "Yoksa "Onu kendisi mi uydurdu" diyorlar? De ki: "Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi yardıma çağırın ve siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin."[38] meâlindeki ayetin tefsirinde şöyle diyor: "Mekkelilerin Peygamberimizden mûcize göstermesini istemeleri üzerine o, mûcizesinin Kur'an olduğunu belirtmiştir. Onlar bir mûcize ile yetinmeyip inat ve cehaletlerinden başka mûcizeler de göstermesini istemişlerdir." Râzî ayrıca Kur'an'ın i'câzının/mûcize oluşunun fesâhatından, uslûbundan, çelişkili olmamasından, bir çok bilgileri kapsamasından ve gayba ait haberleri içermesinden kaynaklandığına dair farklı görüşleri aktarmış, kendisine göre Kur'an'ın mûcizeliğinin fesâhatında aranması gerektiğini belirtmiştir.[39] Öte yandan Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde benzerini getirmek yönünde insanlara meydan okumalar tekrarlanmış,[40] Allah Teâlâ'dan başka herhangi bir kimsenin Kur'an'a denk olan bir metin getirmesinin mümkün olmadığı açıkça ve kesin bir şekilde ifade edilmiştir.[41] Müslüman âlimler Kur'an'ın Hz. Peygamberin en büyük mûcizesi olduğu

37 Meselâ bk. el-İsrâ, 17/88.

38 Hûd 11/13.

39 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XVII, 194-195; ayrıca bk. Mâverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, s. 97-125; Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2769-2770. Kâdî Abdülcebbâr, Fahreddin er-Râzî'nin saydıklarının dışında Kur'an'ın i'cazıyla ilgili olarak ondaki aklî delillere tenbih ve teşviki de eklemiştir ki onun üzerinde durduğu bu husus Kur'an'ın Peygamberimize bahşedilen aklî bir mûcize olması açısından önemli görünmektedir (Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü delâ'ili'n-nübüvve* (nşr. Abdülkerîm Osman), Beyrut, ts., I, 86).

40 bk. Yûnus 10/38; el-Bakara 2/23.

41 bk. el-Bakara 2/24.

hususunda ittifak etmişlerdir. Hatta bu konuda "İ'câzü'l-Kur'an" isimli müstakil eserler kaleme alınmıştır.[42]

Kur'an'da Mekkelilerin Hz. Muhammed'den (s.a.s.), önceki peygamberlerin gösterdiği gibi, hissî mûcizeler göstermesi yönündeki isteklerinin geri çevrildiği görülmektedir. Bazı ayetlerde onların talep ettiği mûcizelerin türü de haber verilmektedir: "Onlar: Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın. Yahut iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin. Yahut da altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın…"[43]

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ

"Ona Rabbinden bir mûcize indirilseydi ya!"[44]

"…Rabbinden bize bir mûcize getirmeli değil miydi?"[45] Kur'an'da bu tür isteklere karşı önceki milletlerin inkârcılığı hatırlatılmakta, Mekkelilerin: "…Bize hemen, öncekilere gönderilenin benzeri bir ayet getirsin."[46] şeklindeki talepleri "Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir belde iman etmemişti; şimdi bunlar mı iman edecekler?"[47] ifadeleri ile cevaplandırılmaktadır. İstedikleri mûcizeler kendilerine gösterilse hatta "Onlara gökten bir kapı aç-

42 Bâkıllânî, *Kitâbü'l-Beyân*, s. 8-70; a.mlf., *İ'câzü'l-Kur'ân* (nşr. İmâdüddin Ahmed Haydar), Beyrut 1411/1991, s. 39-56.

43 el-İsrâ 17/90-93.

44 el-En'âm 6/37; ayrıca bk. Yûnus 10/20; er-Ra'd 13/7, 27; el-Ankebût 29/50.

45 Tâhâ 20/133.

46 el-Enbiyâ 21/5.

47 el-Enbiyâ 21/6.

sak da oradan yukarı çıkmaya koyulsalar yine "Gözlerimiz döndürüldü, biz herhâlde büyülenmiş bir toplumuz" derlerdi."[48] Şu halde onlar taleplerinde samimi değillerdir.[49] Dediler ki: "Ona Rabbinden mûcizeler indirilseydi ya!" De ki: "Mûcizeler ancak Allah katındadır ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım." Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi? Şüphesiz bunda inanan bir kavim için bir rahmet ve bir öğüt vardır."[50] ayetleriyle, Kur'an'ın bir mûcize olarak yeterliliğine dikkat çekilmiştir. Öte yandan diğer hissî mûcizelerin geçicilikleri, belli bir zaman ve mekâna bağımlılıklarının yanında Kur'an'ın i'câzının devamlılığına işaret edilmiş, her türlü mûcizeden daha önemli olduğu hususu önemle vurgulanmıştır.[51]

İslam âlimleri Hz. Peygamber'e Kur'an-ı Kerîm'den başka birtakım hissî mûcizeler de nispet etmektedir.[52] Kamer sûresinin "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."[53] şeklindeki ilk ayeti kaynaklarda Resûl-i Ekrem'e atfedilen "ayın yarılması" mûcizesine delalet ettiği yönünde yorumlanmıştır.[54] Fahreddin er-Râzî, söz konusu ayetteki bu olayın

48 el-Hicr 15/14-15.

49 Zemahşerî, *el-Keşşâf,* II, 311-312.

50 el-Ankebût 29/50-51.

51 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXV, 78-79.

52 Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 203; Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, s. 596-597; a.mlf., *Tesbîtü delâ'ili'n-nübüvve*, I, 44-80; Mâverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, s. 111-171; Fahreddin er-Râzî, *en-Nübüvvât vemâ yete'alleku bihâ* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1406/1986, s. 12-13; Nebhânî, Yûsuf b. İsmâil, *Huccetüllâhi 'ale'l*'âlemîn fî mu'cizâti seyyidine'l-mürselîn, Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts., s. 439-752.

53 el-Kamer 54/1.

54 Bağdâdî, Abdülkâhir, *Usûlü'd-dîn*, s. 182-183; Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü delâ'ili'n-nübüvve*, I, 55-59; Zemahşerî, *el-Keşşâf,* IV, 43; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, IV, 279-281; Beyâzîzâde, Ahmed Efendi, İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-İmâm (nşr. Yûsuf Abdür-

meydana geldiğini aktaran rivayetlerin meşhûr derecesine ulaştığını ifade etmiştir. Böyle bir olayın tahakkuku durumunda pek çok insanın şahit olmasının gerektiğinden hareketle rivayetlerin tevâtür derecesine ulaşmadığını bildirmiş ve bu durumu garip karşılamıştır. Halbuki Son Peygamber'in mûcize olarak Kur'an'la meydan okuması ses getirmiş, ona denk bir metin getirmekte herkes acze düşmüş, bu özellikleriyle Kur'an kıyamete dek mûcize olma özelliğini korumuş, onun dışında Hz. Peygamber'e ait başka bir mûcize de tevâtüren nakledilmemiştir.[55] Beyâzîzâde (ö. 1098/1687) ise söz konusu mûcizeyi çok sayıda sahabînîn gördüğünü ve haberin bizlere tevâtüren ulaştığını iddia etmiştir.[56] İsrâ ve Mi'râc olayına gelince Kur'an'da sadece İsrâ (Peygamberimizin Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya nakli) haber verilmektedir.[57] Mi'râc hadisesi ise hadîslerle aktarılagelmiştir. Meselâ Mâtürîdî, Mi'râc'ın ayetlerde yer almayan kısımlarıyla ilgili olarak bizim bir şey söyleyemeyeceğimizi, çünkü bu konudaki ayrıntıların âhad haberle bilindiğini belirtir.[58] Teftâzânî Mi'râc'ın Mescid-i Aksâ'ya kadar olan kısmının Kitâb ile, semâya kadar olan kısmının haber-i müstefîz ile, cennete veya arşa kadar olan kısmının ise haber-i vâhid ile sabit olduğunu belirtir.[59]

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) asıl ve kalıcı mûcizesi Kur'an-ı Kerîm olmakla birlikte İslam âlimlerinin çoğunluğuna

rezzâk), Kahire 1368/1949 —> İstanbul, ts., s. 313; Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 4621-4638.

55 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXIX, 28.

56 Beyâzîzâde, İşârâtü'l-merâm, s. 313.

57 bk. el-İsrâ 17/1.

58 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Halil İbrahim Kaçar), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006, VIII, 224.

59 Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, V, 48-49; ayrıca bk. Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara 1992, s. 32-35.

göre ona hissî mûcizeler de verilmiştir. Ayın yarılması, Bedir Savaşı'nda meleklerin Müslümanlara yardım etmesi,[60] Hz. Peygamber'in attığı bir avuç kumun düşmanların gözüne isabet etmesi[61] gibi hissî mucize türünden hadiseler Kur'an'da zikredilmektedir. Öte yandan hadîs ve siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in az yemekle çok sayıda insanı doyurması, az suyu çoğaltması, çağırdığı ağacın yanına gelmesi, bazı hayvanların onunla konuşması ve elindeki taşların Allah'ı zikretmesi gibi hissî mucizeleri de nakledilmektedir.[62]

Son dönem kelam âlimlerinden İzmirli İsmâil Hakkı (ö. 1946) kelamcıların çoğunun, hissî mûcizelerin imkânını kabul etmekle birlikte bunlardan çok aklî mûcizelere önem verdiklerini dile getirir.[63]

Netice olarak Kur'an'da ilgili ayetler değerlendirildiğinde peygamberlerin göstermiş oldukları mûcizelerde dönemin şartları göz önünde bulundurulmuş ve mucizelerin mahiyetinde hissîlikten aklîliğe doğru bir tekamül söz konusu olmuştur. İlahî plana bağlı olarak insanlığın ilgisi gittikçe görülen, şahit olunan şeylerden düşünülen, üzerinde akıl yorulan konulara çekilmiştir. Son Peygamber'in tebliğinin son ilahî hitap olarak kıyamete kadar bakî kalmasının gerekliliği bu çerçevede değerlendirilmelidir.

60 bk. Âl-i İmrân 3/122-123; el-Enfâl 8/9-10.

61 krş. el-Enfâl 8/17.

62 Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Bulut, Halil İbrahim, "Mucize", *DİA*, XXX, 352; Çelebi, İlyas, "Muhammed (Dindeki Konumu, Mûcizeleri), *DİA*, XXX, 446-448.

63 İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, I, 17.

III. NÜBÜVVETİ İSPAT AÇISINDAN MÛCİZE

Kur'an-ı Kerîm'de peygamberlerin nübüvvet iddialarında doğru olduklarını ispat etmek için mûcizelerle (beyyinât) desteklendikleri açıkça ifade edilmektedir.[64] Nitekim Allah Teâlâ Hz. Mûsâ'ya verdiği "asâ" ve "beyaz el" mucizelerini, "İşte bu ikisi Firavun ve onun adamlarına karşı Rabbin tarafından iki kesin delildir."[65] meâlindeki ayette nübüvvet iddiasının doğruluk delilleri olarak takdim etmektedir.

Erken dönem İslam âlimlerinden Ebû Ca'fer et-Tahâvî (ö. 321/933) nübüvvetin ispatında mûcizenin rolünü kabul etmiş, ancak mûcizeyi yegane delil saymamıştır. O, peygamberlerin mesajlarının ve tebliğ ettikleri öğretilerle kendi uygulamalarının da onların nübüvvet iddialarının doğruluğuna delalet edecek birer ölçüt oluşturacağını ileri sürmüştür. Peygamberin doğru olduğunu iddia ettiği şeylerin zamanla söylediği şekilde cereyan etmesinin ve söyledikleri ile uygulamalarının birbirine uymasının onun doğruluğuna delalet edeceğini belirtmiştir.[66] İbn Teymiyye, kâhinler, sihirbazlar ve salih kimselerde de olağanüstü tezahürlerin gözlemlenebileceğini ileri sürerek mûcizenin nübüvvete delil teşkil etmeyeceğini iddia edenlere karşı çıkar. Söz konusu iddianın sahipleri, olağanüstü olayları gerçekleştirenlerle peygamberlerin mûcizeleri arasındaki farkı, sadece peygamberin nübüvvet iddiasına indirgerler. İbn Teymiyye bu görüşe de, peygamberin mûcize ile meydan okuyup, nübüvveti-

64 bk. el-Bakara 2/87, 253; el-Hadîd 57/25.

65 el-Kasas 28/32.

66 İbn Ebü'l-İz, Ali b. Ali b. Muhammed, *Şerhu'l-'Akîdeti't-Tahâviyye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî-Şu'ayb el-Arnaût), Beyrut 1987/1407, I, 140-143.

ne delil getirdiğini, kimsenin de ona karşı koyamadığını, fakat diğerlerinin böyle bir iddiada bulunamayacağını, şayet nübüvvet iddia edecek olsalar bile Allah Teâlâ'nın o kimselerden mûcizenin zuhûr etmesini engelleyeceğini belirterek karşı çıkar.[67]

Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, nübüvvetin mûcize ile sabit olacağını ve Hz. Peygamber'e ait temel mûcizenin Kur'an'ın i'câzı olduğunu belirtmiştir.[68] Eş'arî gelenekten Bâkıllânî, mûcizenin nübüvvete delil olmayacağını iddia edenlere iki soru yöneltmiştir: Bu durum tabiat kanunları açısından mı, yoksa Allah'ın kudreti açısından mı imkânsızdır? Allah'ın kudreti açısından imkânsız olduğunun kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü bunu iddia edenler zaten dinden çıkmış olurlar ki, Allah'ın ulûhiyyetini ve kudretini kabul etmeyenlerle bunu tartışmak da gereksizdir. Şayet söz konusu fiiller tabiat kanunları yönünden imkânsız kabul ediliyorsa, bu durumda da Allah'ın tabiat kanunlarını değiştirmesi ve peygamberlerinin elinde mûcizeler meydana getirmesi inkâr edilmiş olur.[69]

İmam Mâtürîdî, Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat bağlamında Kur'an'ın i'câzını konu edinen ayetlere yer vermiş,[70] "Elbette biz elçilerimize yardım ederiz...",[71] "Elbette ben ve elçilerimiz galip geleceğiz..."[72] meâlindeki ayetlerle de nübüvveti ispatta Kur'an'ın mûcizeye verdiği önemi dile getirmiştir.[73] O, mûcizeleri ve nübüvveti Al-

67 İbn Teymiyye, *Kitâbü'n-Nübüvvât*, s. 174.

68 İbn Fûrek, *Mücerredü makâlâti'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 176-179.

69 Bâkıllânî, *Kitâbü'l-Beyân*, s. 45-55.

70 bk. el-İsrâ 17/88; Tâhâ 20/133; Sâd 38/29; el-Hâkka 69/41.

71 el-Mü'min 40/51.

72 el-Mücâdele 58/21.

73 Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 207-208.

lah'ın varlığının ispatından ayrı değerlendirmez ve mûcizenin nübüvvete delaletini kabul eder. Hatta bir adım daha ileri giderek mûcizenin Allah'ın varlığına delil teşkil ettiğini belirtir. O, zorunlu olarak Allah Teâlâ tarafından meydana getirilen mûcizeleri kabul eden kimsenin Allah'ın varlığını ve peygamberlik iddia edenin de doğruluğunu kabul etmiş olduğunu belirtmiştir.[74]

Mu'tezile mezhebine göre evrende yerleşmiş kanunlar vardır ve hadiseler de sebep sonuç ilişkisine göre cereyan eder. Ancak bunların kesin olarak değiştirilemez oldukları söylenemez. Bitkilerin tohumlardan, kuşların yumurtalardan çıktığı gözlemler sonucunda bilinmektedir. Ne var ki bunlar bilinen sebeplere bağlı olmadan da oluşabilirler. Bu noktadan hareketle onlar olağanüstü olayların gerçekleşmesini mümkün görürler. Onlar, mûcizeyi inkâr etmemekle birlikte nübüvvete delaletini çok önemsemezler.[75] Kâdî Abdülcebbâr (ö. 415/1025) ise Allah tarafından olduğu ve âdete aykırı olarak meydana geldiğinin bilinmesi şartıyla mûcizenin nübüvvete delil olarak kabul edilmesini benimsemiştir.[76]

Netice olarak hem Kur'an'daki ilgili ayetler hem de İslam âlimlerinin nübüvvet anlayışlarında mûcize, tamamen Allah Teâlâ'ya ait ve O'nun iradesine bağlı, diğer insanları âciz bırakan ve peygamberlik iddia eden şahsın iddiasında doğru olduğunu ispat eden bir delil olarak takdim edilmiştir. Öte yandan mûcizenin (özellikle hissî olanlarının) nübüvveti ispatta rolünü kabul etmek-

74 Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 176; Ebü'l-Mu'în en-Nesefî de (ö. 508/1115) İmam Mâtürîdî ile aynı görüşleri dile getirmiştir (Nesefî, Ebü'l-Mu'în, *Tebsıratü'l-edille*, I, 470-471).

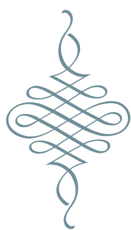
75 Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, V, 17; krş. Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muğnî*, XV, 168-170.

76 Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muğnî*, XV, 171.

le birlikte peygamberin mesajının muhtevasını ve öğretileriyle kendi uygulamalarının tutarlılığını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Kur'an'ın ve diğer literatürün mûcize üzerindeki yoğun vurgularına rağmen bazı düşünürlerin aklî mûcizeler üzerine eğilmeleri veya nübüvveti ispat bağlamında değişik metotlar geliştirmelerini de bu perspektiften değerlendirmek gerekmektedir. Son Peygamber'in tebliğ faaliyetini tamamlamasından itibaren kıyamete kadar yeryüzüne gelecek olan insanların hissî mûcizeleri müşahede etme imkânlarının olmadığı gerçeğini göz önünde bulundurursak, Hz. Peygamber'in mûcizesinin aklî mahiyet taşımasının önemi daha da belirginleşecektir. Yine de bu tesbitler hissî mûcizelerin fonksiyonlarının inkârına meyletmek olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü Kur'an'da bu tür mûcizeler açık bir şekilde yer almaktadır.

YEDİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA PEYGAMBERLER

I. KUR'AN'DA ADI GEÇEN PEYGAMBERLER

Hz. Âdem yaratılan ilk insan olduğu gibi[1] peygamberlerin de ilkidir. Kur'an'da "Allah Âdem'i seçti..."[2] meâlindeki ayet onun peygamberliğini ifade etmektedir. Ayrıca Kur'an'daki "Âdem Rabbinden kelimeler almıştır"[3] meâlindeki ayet Allah'ın ona hitap ettiğini ve birtakım sorumluluklar yüklediğini bildirmektedir.[4] Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bir hadîse göre ise ilk peygamberin kim olduğu şeklindeki bir soruya Resûl-i Ekrem "Âdem'dir" cevabını vermiştir.[5]

1 bk. el-Bakara 2/30-31; Âl-i İmrân 3/59; el-A'râf 7/11, 27; el-Hicr 15/28-30; Meryem 19/58.
2 Âl-i İmrân 3/33.
3 el-Bakara 2/37.
4 bk. el-Bakara 2/33, 35; el-A'râf 7/19; Tâhâ 20/117.
5 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 178, 179, 265.

"Allah Nûh'a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurmuştur."[6] meâlindeki ayetin insanlığa gönderilen ilk şeriatın Hz. Nûh'a verildiğini ifade ettiği, bir başka deyişle Hz. Nûh'un ilk "resûl", Hz. Âdem'in de nebî olduğu kabul edilmektedir. Hz. Nûh zamanına gelinceye kadar insanlar arasındaki ihtilafları çözümleyecek kapsamlı bir şeriatın olmadığı tahmin edilmektedir.[7] Söz konusu ayetle ilgili açıklamalarında Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) Hz. Âdem'in ilk peygamber olduğunu, nübüvvetiyle farz veya haramların değil de hayatın zorluklarını aşmak, hayatta kalmakla sınırlı birtakım emirlerin indirildiğini belirtmiştir. Bu dönem Hz. Nûh'un zamanına kadar devam etmiş, Nûh'la birlikte bazı vecibeler getiren ve ahlakî davranışları içeren şeriat gönderilmiştir. Bu risalet süreci daha sonra gelen peygamberlerin tebliğ ettiği şeriatlarla gelişmiş ve bizim ümmetimizle sona erinceye kadar böyle devam etmiştir.[8]

Hz. Âdem'le birlikte Kur'an'da isimleri belirtilen diğer peygamberler, Âdem,[9] İdrîs,[10] Nûh,[11] Hûd,[12] Sâlih,[13]

6 eş-Şûrâ 42/13.

7 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, IV, 118; I, 366.

8 İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1394/1974, IV, 1666. Reşîd Rızâ da Hz. Âdem'in resûl değil nebî olduğunu, Kur'an'a göre ilk resûlün Nûh olduğunu belirtmiştir (Reşîd Rızâ, Muhammed, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm: Tefsîrü'l-menâr*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts., VIII, 354-355). Bu konuda ayrıca bk. Erdem, Mustafa, *Hazreti Adem (İlk İnsan)*, Ankara 1993, s. 168-170.

9 bk. el-Bakara 2/30-31.

10 bk. Meryem 19/56-57.

11 bk. el-İsrâ 17/3.

12 bk. el-A'râf 7/65; Hûd 11/50.

13 bk. el-A'râf 7/73; Hûd 11/61.

İbrâhim,[14] Lût,[15] İsmâil,[16] İshâk,[17] Ya'kûb,[18], Yûsuf,[19] Eyyûb,[20] Zülkifl,[21] Şuayb,[22] Mûsâ,[23] Hârûn,[24] Dâvûd,[25] Süleymân,[26] İlyâs,[27] Elyesa',[28] Yûnus,[29] Zekeriyyâ,[30] Yahyâ,[31] Îsâ[32] ve Muhammed[33] (s.a.s.) olmak üzere yirmibeş adettir. Bunların dışında Kur'an'da isimleri geçen Lokman,[34] Zülkarneyn[35] ve Üzeyir[36] ile adı geçmemekle birlikte "Mûsâ'nın genç adamı" diye kendisinden bahsedilen muhtemelen Hızır'ın da[37] peygamber olduklarına dair görüşler varsa da genel kanaat onların birer sâlih kul oldukları şeklindedir.

14 bk. el-Enbiyâ 21/52-68.
15 bk. el-A'râf 7/80-84.
16 bk. İbrâhim 14/39.
17 bk. en-Nisâ 4/163.
18 bk. el-Enbiyâ 21/72-73.
19 bk. Yûsuf 12/3-102.
20 bk. el-Enbiyâ 21/83-84.
21 bk. el-Enbiyâ 21/86.
22 bk. el-A'râf 7/85.
23 bk. el-Bakara 2/51, 53, 87.
24 bk. Meryem 19/53; el-Kasas 28/33-35.
25 bk. el-Enbiyâ 21/38-39.
26 bk. el-Enbiyâ 21/81-82.
27 bk. es-Sâffât 37/123, 132.
28 bk. Sâd 38/48.
29 bk. es-Sâffât 37/140-146.
30 bk. Meryem 19/2-11.
31 bk. Meryem 19/2-15.
32 bk. Âl-i İmrân 3/54-55; en-Nisâ 4/157-158.
33 bk. Âl-i İmrân 3/164; el-A'râf 7/158; et-Tevbe 9/128; er-Ra'd 13/7; el-Ahzâb 33/40; es-Sâffât 37/37; el-Cum'a 62/3.
34 bk. Lokman 31/12; ayrıca bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, III, 452.
35 bk. el-Kehf 18/83-98; ayrıca bk. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXI, 163-164.
36 bk. el-Bakara 2/259. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, I, 321-322.
37 bk. el-Kehf 18/60-82; ayrıca bk. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXI, 148-152.

II. PEYGAMBERLER ARASINDA DERECELENDİRME VE ULÜ'L-'AZM PEYGAMBERLER

Kur'an'da peygamberler arasında herhangi bir ayrıma gidilmeden hepsinin nübüvvetlerine inanılması emredilmektedir.[38] Ancak "İşte biz o elçilerden kimini kiminden üstün kıldık. Allah onlardan kimiyle konuştu, kimini de derecelerle yükseltti..."[39] meâlindeki ayetten hareketle peygamberler arasında derece farklılıklarının bulunduğu kabul edilmiştir.[40] Allah Teâlâ Hz. İbrâhim'i "halîl" edinmek, Dâvûd'u krallık ve nübüvveti birlikte vermek, Süleymân'ı insanları, cinleri, kuşları ve rüzgarı emrine vermek, Hz. Muhammed'i cinlere ve insanlara peygamber olarak göndermekle seçkin ve farklı kılmıştır.[41] Yine peygamberler gösterdikleri mûcizelerin mahiyetleri, ümmetlerinin azlığı veya çokluğuyla farklı derecelere sahip olmuşlardır. Hz. Peygamber, âlemlere rahmet olarak gönderilmesi, temel mûcizesinin (Kur'an-ı Kerîm) kalıcı olması, ümmetinin çok oluşu ve mesajının kıyamete kadar devam etmesi gibi farklılıklarla diğer peygamberlerden üstün bir dereceye sahip olmuştur.[42]

"Hani biz peygamberlerden söz almıştık, özellikle senden, Nûh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu Îsâ'dan. Evet biz onlardan pek sağlam bir söz aldık."[43] meâlindeki ayetle aynı isimleri bir arada zikreden Şûrâ

38 bk. el-Bakara 2/136. krş. el-İsrâ 17/55.

39 el-Bakara 2/253.

40 Bağdâdî, Abdülkâhir, *Usûlü'd-dîn*, s. 164.

41 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* VI, 201.

42 Bağdâdî, Abdülkâhir, *Usûlü'd-dîn*, s. 165-166; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* VI, 194-201; a.mlf., *en-Nübüvvât vemâ yete'alleku bihâ*, s. 189-190; ayrıca bk. İbn Fûrek, *Mücerredü makâlâti'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 180.

43 el-Ahzâb 33/7.

sûresindeki ayetin[44] izahında söz konusu beş peygamberin (Nûh, İbrâhim, Mûsâ, Îsâ ve Muhammed) özellikle zikredildiği, bunların şeriatlarının önemli ve ümmetlerinin de çok olduğuna dikkat çekilmiş,[45] aldıkları ağır görev ve sorumluluk karşısında yılmadan azim ve sebat göstermeleri sebebiyle "ulü'l-'azm" peygamberler şeklinde isimlendirildikleri ifade edilmiştir.[46] Nitekim ulü'l-'azm (azimli) tabiri "O halde sen de peygamberlerden azim ve irade sahibi olanların (ulü'l-'azm) sabrettikleri gibi sabret."[47] meâlindeki ayette Peygamberimize hitaben ayrıca ifade edilmiştir.

III. HZ. MUHAMMED'İN SON PEYGAMBER OLUŞU

Kur'an-ı Kerîm'de, peygamberliğin Hz. Muhammed'in (s.a.s.) nübüvveti ile sona erdiği,

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَٓا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَؕ

"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur."[48]

meâlindeki ayette ifade edilmektedir. Söz konusu ayette yer alan "hâtemü'n-nebiyyîn" terkibindeki "hâtem" kelimesi "bir işin sonunu getirmek, neticeye ulaştırmak, mühürlemek" anlamındaki "hatm" kökünden türetilmiş olup "mühür, son, sonuncu, tamamlayıcı" manalarına

44 bk. eş-Şûrâ 42/13.
45 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXVII, 156.
46 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, III, 477.
47 el-Ahkâf 46/35.
48 el-Ahzâb 33/40.

gelmektedir.[49] Söz konusu ayetle ilgili açıklamalarında İbn Kesîr, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) son peygamber olduğu gerçeğinin özellikle "nebî" kelimesiyle dile getirilmesine dikkat çekmiştir. Ona göre ayette, bir başka nebînin gönderilmesinin söz konusu olmadığı belirtildiğine göre resûl hiç gönderilmeyecek demektir. Çünkü risalet, nübüvvetten daha hâs/daha hususî bir makam iken nübüvvet daha umumîdir.[50] Yine Kurân'da dinin tamamlandığı ve din olarak sadece İslam'ın kabul edileceği,[51] İslam'dan başka din arayanların ahirette hüsrana uğrayacağı[52] ve Hz. Muhammed'in bütün âlemlere peygamber olarak gönderildiği[53] hususları te'vil edilmeye ihtiyaç bulunmayacak şekilde açıkça ifade edilmektedir. Resûl-i Ekrem'in peygamberler silsilesinin son halkası olduğunu ifade eden pek çok hadîs de rivayet edilmiş[54] ve bu hadîsler Hz. Peygamber'in gelişiyle nübüvvetin sona erdiğine olan inancı açıkça ortaya koymuştur. Söz konusu naslar çerçevesinde Kur'an-ı Kerîm'e ve Hz. Peygamber'in Sünnetine inanan herkesin Hz. Muhammed'in (s.a.s.) son peygamber olduğuna da inanmaları gerekmektedir.[55] Öte yandan dinî, tarihî ve sosyolojik gerçekleri dikkate alarak şu değerlendirme ve sonuçlara gitmek de mümkündür: Ashab Hz. Peygamber'den sonra

49 Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Beyrut 1406/1986, "htm" md.

50 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, III, 501; ayrıca bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 16.

51 bk. el-Mâide 5/3.

52 bk. Âl-i İmrân 3/85.

53 bk. el-En'âm 6/19; el-A'râf 7/158; el-Furkân 25/1; Sebe' 34/28.

54 Buhârî, Menâkıb 18; Müslim, Fedâ'ilü's-sahâbe 30, 33; Mesâcid 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 412; III, 266-267; V, 278; ayrıca bk. Wensinck, A. J., *Miftahu künûzi's-sünne*, s. 449.

55 bk. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 190; Bağdâdî, Abdülkâhir, *Usûlü'd-dîn*, s. 162-163; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb,* XXV, 214; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, V, 45-47.

nübüvvet iddiasında bulunanlara karşı savaşmıştır. İslam'ı Hz. Peygamber'den öğrenen ashab, aykırı bir durum olarak kabul edilmeseydi nübüvvet iddia edenlere karşı savaşmazdı. Yine peygamberlik iddiasında bulunan ve ciddiye alınmayan bazı maceraperestlerin dışında Hz. Muhammed'in (s.a.s.) vefatından günümüze kadar bir peygamber ortaya çıkmamıştır. Bu durum da fiilî olarak Hz. Peygamber ile nübüvvetin tamamlandığının sosyolojik delilidir.

Neticede nübüvvetin Peygamberimizle sona ermesinden sonra ilahî rehberlik anlayışı ve görevi artık seçilmiş şahıslara dayanmayacaktır. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) son peygamber ve Kur'an'ın en son vahiy olması, Müslümanlara ciddî sorumluluklar yüklemektedir.[56]

56 Daha geniş bili için bk. Yurdagür, Metin, "Hatm-i Nübüvvet", *DİA*, XVI, 477-479.

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا نُوحٖٓي اِلَيْهِ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا۬ فَاعْبُدُونِ

“Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, “Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin” diye vahyetmişizdir.” (el-Enbiyâ 21/25)

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Kahire 1313 —> İstanbul 1981.

Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara 1992.

Albayrak, Halis, *Kur'an'da İnsan-Gayb İlişkisi*, İstanbul 1993.

Algül, Hüseyin, "Emîn", *DİA*, XI, 111.

Âlûrî, Âdem Abdullah, *Felsefetü'n-nübüvve ve'l-enbiyâ' fî dav'i'l-Kur'ân ve's-Sünne*, Kahire 1403/1983.

Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî, *el-Fark beyne'l-fırak* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Kahire 1367/1948.

, *Usûlü'd-dîn*, İstanbul 1346.

Bâkıllânî, Kâdî Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib, *Kitâbü'l-Beyân 'ani'l-fark beyne'l-mu'cizât ve'l-kerâmât* (nşr. Richard J. McCarthy), Beyrut 1958.

, İ'câzü'l-Kur'ân (nşr. İmâdüddin Ahmed Haydar), Beyrut 1411/1991.

Beyâzîzâde, Ahmed Efendi, İşârâtü'l-merâm *min 'ibârâti'l-İmâm* (nşr. Yûsuf Abdürrezzâk), Kahire 1368/1949 —> İstanbul, ts.

Beycûrî, İbrâhim b. Muhammed, *Şerhu Cevhereti't-Tevhîd*, Beyrut 1403/1983.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil, *el-Câmi'u's-Sahîh,* İstanbul 1315 —> İstanbul 1981.

Bulut, Halil İbrahim, "Mûcize", *DİA*, XXX, 350-352.

Cürcânî, Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât,* Beyrut 1983/1403.

Çağrıcı, Mustafa, "Sıdk", *DİA*, XXXVII, 98-100.

Çelebi, İlyas, İslam İnancında *Gayp Problemi*, İstanbul 1996.

, *İslâm'ın İnanç Esasları*, İstanbul, 2009.

, "Muhammed (Dindeki Konumu, Mûcizeleri)", *DİA*, XXX, 446-448.

, "Kelime-i Şehâdet", *DİA*, EK-II, 36-37.

Ebü'l-Bekâ, Eyyûb b. Mûsâ, *el-Külliyyât: Mu'cem fî'l-mustalahât ve'l-furûkı'l-luğaviyye* (nşr. Adnan Derviş-Muhammed el-Mısrî), Beyrut 1413/1993.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979.

Erdem, Mustafa, *Hazreti Adem* (İlk İnsan), Ankara 1993.

Eş'arî, Ebü'l-Hasan Ali b. İsmâil, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfü'l-musallîn* (nşr. Helmut Ritter) Wisebaden 1382/1963.

Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* (*et-Tefsîrü'l-kebîr*) (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1934-62.

, *'İsmetü'l-Enbiyâ* (nşr. Muhammed Hicazî), Kahire 1406/1986.

, *en-Nübüvvât vemâ yete'alleku bihâ* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1406/1986.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Beyrut 1406/1986.

İbn Ebü'l-İz, Ali b. Ali b. Muhammed, *Şerhu'l-'Akîdeti't-Tahâviyye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî- Şu'ayb el-Arnaût), Beyrut 1987/1407, I-II.

İbn Fûrek, Ebû Bekir Muhammed b. Hasan, *Mücerredü makâlâti'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî* (nşr. Daniel Gimaret), Beyrut 1987.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*, Kahire 1317-21 —> Beyrut 1406/1986.

İbn Kesîr, İsmâil b. Ömer, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî), Beyrut 1988/1408.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, İstanbul 1992.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-'Arab*, Bulak 1299-1308 —> Beyrut, ts.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm, *Kitâbü'n-Nübüvvât*, Kahire 1405/1985.

İbnü'l-'Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1394/1974.

İrfan Abdülhamîd, "Eş'arî, Ebü'l-Hasan", *DİA*, XI, 446.

İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm*, İstanbul 1339-1341.

Kâdî Abdülcebbâr, *el-Mugnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl* (nşr. Tâhâ Hüseyin- İbrâhim Medkûr v. dğr.), Kahire 1385/1965.

, *Şerhu'l-usûli'l-hamse* (nşr. Abdülkerîm Osman), Kahire 1384/1965.

, *Tesbîtü delâ'ili'n-nübüvve* (nşr. Abdülkerîm Osman), Beyrut, ts.

Kandemir, M. Yaşar, "Muhammed (Şahsiyeti)", *DİA*, XXX, 426.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (nşr. Ebû İshâk İbrâhim), I-XX, Kahire 1386-87/1966-67.

Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm,* İstanbul 1984.

Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed, *Kitâbü't-Tevhîd (*nşr. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi) Ankara 2003.

, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Vanlıoğlu), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005, I; (nşr. Ertuğrul Boynukalın), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005, III; (nşr. Ertuğrul Boynukalın), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006, VI; (nşr. Hatice Boynukalın), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006, VII; (nşr. Halil İbrahim Kaçar), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006,VIII; (nşr. Halil İbrahim Kaçar), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006, X;

(nşr. Ali Haydar Ulusoy), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008, XI; (nşr. Mustafa Yavuz), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008, XII; (nşr. Murteza Bedir), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008, XIII; (nşr. Muhammed Masum Vanlıoğlu), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007, XIV; (nşr. Abdullah Başak), İstanbul: Mizan Yayınevi, 2010, XVI.

Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Ahkâmü's-sultâniyye* (nşr. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî), Küveyt 1409/1989.

, *A'lâmü'n-nübüvve* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım Billâh), Beyrut 1407/1987.

Muhammed Abduh, *Risâletü't-tevhîd* (nşr. Muhammed Reşîd Rızâ), Kahire 1353.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Kahire 1315/1957 —> İstanbul 1981.

Nebhânî, Yûsuf b. İsmâil, *Huccetüllâhi 'ale'l'âlemîn fî mu'cizâti seyyidine'l-mürselîn*, Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.

Nesefî, Ebü'l-Mu'în, *Tebsıratü'l-edille fi'l-kelâm* (nşr. Claude Salamé), Dımaşk 1990.

Nûreddîn es-Sâbûnî, Ebû Muhammed Nûreddîn Ahmed b. Mahmûd b. Ebi Bekr es-Sâbûnî el-Buhârî, *el-Bidâye fî usûli'd-dîn: Mâtürîdiyye Akaidi* (nşr. ve trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1998.

, *el-Kifâye fi'l-hidâye* (nşr. Muhammed Aruçi), Beyrut: Daru İbn Hazm ; İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2014/1435.

Ömer Süleyman el-Eşkar, *er-Rusül ve'r-risâlât,* Küveyt 1985/1405.

Önkal, Ahmet, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Konya 1987.

Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (nşr. Muhammed Seyyid Kîlânî), Kahire 1381/1961.

Reşîd Rızâ, Muhammed, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm: Tefsîrü'l-menâr*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

, *el-Vahyü'l-Muhammedî,* Kahire 1408/1988.

Sâbûnî, Muhammed Ali, *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ'*, Dımaşk 1405/1985.

Sinanoğlu, Mustafa, "İman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, 212-214.

es-Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahman, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1407/1987, I-II.

Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerîm, *Nihâyetü'l-'ikdâm fî 'ilmi'l-kelâm* (nşr. A. Guillaume), London 1934.

Şiblî Nu'mânî, *'İlm-i Kelâm-ı Cedîd* (trc. S. Muhammed Tâkî F. Gîlânî), Tahran 1329.

Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân* fî *tefsîri'l-Kur'ân* (nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir-Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1955-60.

Tabersî, Ebû Ali el-Fazl b. Hasan, *Mecme'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (nşr. Hâşim er-Resûl el-Mahallâtî-Fazlullah et-Tabâtabâî), Beyrut 1406/1986.

Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer, *Şerhu'l-'Akâ'idi'n-Nesefiyye* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1407/1987.

, Şerhu'l-Makâsıd (nşr. Abdurrahman Umeyre), I-V, Beyrut 1409/1989.

Tirmizî, Muhammed b. İsa, *el-Câmi'u's-sahîh* (nşr. Ahmed Muhammed Şakir), [y.y.]: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, [t.y.].

Topaloğlu, Bekir - Yavuz, Yusuf Şevki - Çelebi, İlyas, *İslam'da İman Esasları*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 306-309.

Topaloğlu, Bekir, "İslâm (İnanç Esasları)", *DİA*, XXIII, 5-10.

Wensinck, A. J., *Miftahu künûzi's-sünne* (trc. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Kahire 1353/1934.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Eş'ariyye", *DİA*, XI, 452.

, "Nübüvvet", *DİA*, XXXIII, 282.

Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf 'an hakâ'ikı gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, I-IV, Beyrut 1366/1947.